
Examensarbete i Lärarprogrammet
vid
Institutionen för pedagogik - 2008

BARN OCH RÄDSLÅ

**Vad förskolebarn är rädda för och
hur de agerar vid rädsla**

Kristina Blixt och Nancy Larsson

HÖGSKOLAN I BORÅS
INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK

Sammanfattning

Arbetets art:	Lärarprogrammet, inriktning mot förskola/förskoleklass 210/270 högskolepoäng. Examensarbete ”Att utforska pedagogisk verksamhet” 15 högskolepoäng i utbildningsvetenskap.
Titel:	Barn och rädsla. Vad förskolebarn är rädda för och hur de agerar vid rädsla.
Engelsk titel:	Children and fear. What preschool children are afraid of and how they act by fear.
Nyckelord:	Rädsla, barn, förskola
Författare:	Kristina Blixt och Nancy Larsson
Handledare:	Rauni Karlsson
Examinator:	Sonja Kihlström

BAKGRUND:

Att känna trygghet samt att våga visa sina känslor och kunna sätta ord på dem är viktigt för barn. Om pedagoger i förskolan lär barnen att samtala om känslor som till exempel rädsla redan tidigt i barndomen kan det leda till att det blir naturligt för barnen att tala om denna känsla även när de blir äldre. Som pedagog är det viktigt att ha kunskap om vilka rädslor som kan finnas vid olika åldrar och hur barnen gör vid rädsla. I läroplanen för förskolan står det bland annat att barn ska kunna känna trygghet samt ges möjlighet att uttrycka och bearbeta sina känslor.

SYFTE:

Vårt syfte är att undersöka vad pojkar och flickor i åldern 3-5 år är rädda för och vad de gör vid rädsla.

METOD:

Undersökningen omfattar 19 kvalitativa intervjuer. I vår undersökningsgrupp har barn i åldrarna 3-5 år från två olika förskolor ingått.

RESULTAT:

Resultatet som vi kom fram till visade olika rädslor som fanns hos barnen i dessa åldrar och hur de gjorde vid rädsla. Något som vi kunde se var att barn behöver ha tillgång till en trygg miljö och trygga vuxna som kan ge dem hjälp och stöd, som lyssnar och bekräftar dem samt hjälper barnen att sätta ord på sina känslor.

Innehållsförteckning

INLEDNING	5
SYFTE	5
BEGREPPSFÖRTYDLIGANDE	5
BAKGRUND	6
VAD SÄGER LÄROPLANEN	6
BARNPERSPEKTIV OCH BARNNS PERSPEKTIV	6
<i>Vad är rädsla egentligen?</i>	7
<i>Vad händer i kroppen vid rädsla?</i>	7
<i>De första rädsorna</i>	8
<i>Hur hanterar och bearbetar barn sin rädsla</i>	9
<i>Bemötande av barns rädsla</i>	11
TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	12
BARNNS RÄDSLOR ENLIGT PIAGET	12
HUR BARNET KAN BEARBETA OCH HANTERA SIN RÄDSLOR ENLIGT PIAGET	13
METOD	14
KVALITATIV METOD	14
KVALITATIV INTERVJU	14
BARNINTERVJU.....	15
GENOMFÖRANDE	16
<i>Urval</i>	16
<i>Förberedelser inför barnintervju</i>	17
<i>Barnintervju</i>	17
<i>Forskningsetik</i>	18
<i>Giltighet och tillförlitlighet</i>	18
<i>Analys och bearbetning</i>	19
RESULTAT	20
BARNNS RÄDSLOR	20
<i>Mörker, nattliga rädsor och drömmar</i>	20
<i>Smärta</i>	21
<i>Djurrädsor</i>	21
<i>Döden</i>	24
BARNNS AGERANDE VID RÄDSLOR.....	24
<i>Söka en trygg miljö</i>	24
<i>Våldsamma uttryck</i>	25
DISKUSSION	25
RESULTATDISKUSSION.....	25
RÄDSLOR VID VERKLIGA HÄNDELSER.....	26
<i>Mörker och nattliga rädsor</i>	26
<i>Drömmar</i>	26
<i>Smärta</i>	26
<i>Döden</i>	27
<i>Djur</i>	27
<i>Fantasi och verklighet</i>	28
SÅ HÄR BESKREV BARNEN ATT DE GJORDE VID RÄDSLOR	29
<i>Söka trygghet</i>	29
<i>Bearbetar sin rädsla genom symbolisk lek</i>	30
<i>Skrämma, hota eller agera våldsamt</i>	30
METODDISKUSSION	30
DIDAKTISKA KONSEKVENSER	32
FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	34
TACK	34

KÄLLFÖRTECKNING..... 35

Bilaga 1

Bilaga 2

Bilaga 3

Inledning

Rädsla är en känsla som kan vara både destruktiv och konstruktiv. När den är konstruktiv kan den lära oss att förstå vad som är farligt och på så sätt hjälpa oss att undvika farofyllda situationer. Den destruktiva kan göra oss otrygga, oroliga, skapa fobier och leda till att vi får ett destruktivt beteende samt göra att vi inte vågar prova på nya saker i livet. Det är därför viktigt att ha kunskap om rädsla och känna till strategier som kan vara till hjälp för att bearbeta och övervinna rädsla. Alla människor känner rädsla någon gång, både barn och vuxna men rädslan varierar från människa till människa och vid olika perioder i livet. En del är mer rädda än andra och för en del är rädslan övergående, medan den hos andra är mer bestående. Det är viktigt att visa barn att de får vara rädda och att de får kunskap om att alla människor känner rädsla ibland. Att vara rädd är inte en svaghet utan en känsla som alla upplever. Rädslan är viktig eftersom den varnar oss från faror, både fysiska och psykiska vilket är en förutsättning för vår överlevnad.

I vårt tidigare arbete som barnskötare och även under vår utbildning till lärare med inriktning mot förskola/förskoleklass vid Högskolan i Borås har vi lärt oss hur viktigt det är att ha kunskap om hur barnen tänker och känner samt att ta barns känslor på allvar. Genom att pedagoger har kunskap om hur barnen känner och tänker kan de lättare hjälpa dem att sätta ord på sina känslor. För att få mer kunskap om vad förskolebarn är rädda för och hur barnen upplever och hanterar sin rädsla och även hur vi som pedagoger ska bemöta dem vill vi göra denna undersökning. Vårt val av ämne har även påverkats av en artikel i Lärarnas tidning nr 2/08 där Carin Götblad polismästare i Stockholm, med en bakgrund som förskollärare, berättar om hur viktigt hon anser det är att de som jobbar i förskolan tar barns rädsla på allvar. Enligt henne ska pedagoger i förskolan framförallt visa pojkarna att man får vara rädd, svag och ledsen. Detta ser hon som en av de viktigaste sakerna man kan göra för att få bukt med och förebygga våldsbrottslighet.

Om barn lär sig att våga samtala om rädsla redan tidigt i barndomen så blir det naturligt för dem att samtala om rädsla även när de blir äldre. När barn inte kan hantera denna känsla på rätt sätt kan det leda till aggressivitet och ilska. I Läroplanen för förskolan, Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 1998) står det att i förskolan ska barnen kunna känna trygghet och de ska där ges möjlighet att uttrycka och bearbeta sina känslor och upplevelser. Barn som känner sig trygga har bättre förutsättningar att lära sig och ta in nya kunskaper eftersom en av grunderna till barns utveckling och lärande är att känna trygghet.

Syfte

Syftet är att undersöka vad flickor och pojkar i 3–5 års åldern är rädda för och hur de hanterar sin rädsla.

Begreppsförtydligande

Rädsla definieras så här i Nationalencyklopedins ordbok ”stark negativ känsla som uppkommer av att någon eller något upplevs som hotande”. (Nationalencyklopedin 2008-09-30). Andra ord som kan användas för rädsla är enligt Tamm (2003) bävan, fruktan, oro, skräck, ängslan, panik, fobi och ångest. Dessa ord används i olika sammanhang och de innebär alla en form av rädsla men i olika hög grad och under olika lång tid.

Bakgrund

Vad säger Läroplanen

Läroplanen för förskolan, Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 1998) är fastställd av regeringen och styr arbetet i förskolan. De som arbetar i förskolan ska enligt den utgå från varje barns förutsättningar och behov och därför är det viktigt känna till och respektera den. I läroplanen finns strävansmål och riktlinjer men det är upp till varje pedagog att avgöra hur de ska arbeta mot dessa. Därför är det viktigt att pedagoger i förskolan reflekterar över sitt förhållnings- och tillvägagångssätt i arbetet med barnen. Vi har här tagit upp det som handlar om barns känslor i läroplanen för förskolan, Lpfö 98. Där står det att barnen behöver få stöd i sina funderingar och tankar om livsfrågor. Det ska vara en verksamhet som är rolig, trygg och lärande där deras framsteg ska uppmärksammas och barnen får känna sig sedda och viktiga i gruppen och mötas med respekt. Förskolan ska lära barnen ta hänsyn, hjälpa varandra och att kunna leva sig in i andras situationer. Det ska finnas olika sätt för barnen att förmedla tankar och uttrycka känslor genom lek, bild, sång, musik och dans med mera. ”Förskolan ska erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet” (Utbildningsdepartementet, 1998, s.9). Vidare står det att:

I lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barnet kan i den skapande och gestaltande leken få möjlighet att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter.
(Utbildningsdepartementet, 1998, s.9).

Barnperspektiv och barns perspektiv

Ordet perspektiv har olika betydelser som position, utsiktspunkt, synsätt eller teori (Qvarsell, 2001). Enligt Halldén (2003) är det viktigt att skilja på begreppen barns perspektiv och barnperspektiv i forskning eftersom de används på olika sätt. Hon menar att barns perspektiv innebär att lyssna till vad barnen säger, att det är deras tankar och erfarenheter som kommer fram. Barnperspektiv är enligt Halldén vuxnas synsätt på barn, hur de ser på barn och vad de tror är det bästa för dem.

Halldén (2003) anser att om vuxna ska kunna se ur barns perspektiv måste de arbeta nära dem, lyssna till dem och vara delaktiga i deras värld. Detta menar också Hartman (1986) då han säger att om barnets perspektiv verkligen ska framträda så är det viktigt att pedagoger är lyhörda och lyssnar aktivt till barnen och på vad de vill säga. Han säger vidare att om vuxna ska kunna se rädsla ur barns perspektiv så måste de lära sig att förstå barns tankevärld. Allt i syfte att verkligen förstå hur barnen upplever rädsla och hur de reagerar när de känner rädsla, menar Hartman.

Det är enligt Halldén (2003) viktigt att ha kunskap om barn men det kan också finnas en risk att pedagoger genom utbildning om barns utveckling generaliserar och inte ser till det enskilda barnet. Hon anser även att det kan vara så att förutfattade meningar styr tolkning och påverkar seendet vid sammanställande av resultat vid till exempel barnintervjuer.

Enligt Qvarsell (2001) är det viktigt att lyfta fram barns perspektiv på till exempel rädsla genom deras olika erfarenheter och inte hur pedagogerna ser på rädslan. Halldén (2003) anser att för att förstå hur barnen tänker när det gäller rädsla sett ur barns perspektiv är det viktigt att problematisera och ställa sig frågorna när, vad, hur, varför i samband med analysen av barnintervjuerna. Hon menar vidare att för att få en bättre förståelse för detta med barnens rädslor bör vuxna försöka att se ur barns perspektiv. Även Doverborg och Pramling Samuelsson (2000) skriver att det är viktigt att vuxna upptäcker hur världen ser ut från barnens perspektiv.

Tamm (1979) anser att det är viktigt att lyssna till barnen för att kunna se verkligheten med deras ögon. Det är bra med teorier för att förstå verkligheten som barnen beskriver, men det är barnen själva som är verkligheten. Öhman (2003) menar att genom att ta barns perspektiv kan vuxna lära sig om och av barn, men det innebär också att vuxna lär om sig själva och får en vilja att förändras. Hon anser att när vuxna ser ur ett barns perspektiv får de reda på vad som är viktigt för barnet.

Vad är rädsla egentligen?

Tamm (2003) har skrivit mycket om barn och rädsla. Hon är filosofie doktor i psykologi och har forskat om barns frågor om döden, om Gud, barns uppfattningar om rädsla och krig och om hur de upplevde smärta med mera. Eftersom hon saknat svensk litteratur om barn och rädsla så har hon sammanfattat forskning om detta ämne i boken, Barn och rädsla (2003) som vi bland annat har använt oss av i vårt arbete. Hon har även skrivit ett antal andra böcker och rapporter om sin forskning.

Rädsla är enligt Tamm (2003) en känsla som finns hos alla levande varelser, inte bara hos människor. Hon menar att rädsla är kroppens sätt att signalera till människan att den måste undvika fara för att överleva. Det är enligt henne en inbyggd primitiv reaktion som har funnits sedan urminnes tider genetiskt inbyggt i människan. Tamm anser att rädsla finns hos alla människor men ser olika ut beroende på åldern.

Om detta skriver även författaren och folklivsforskaren Bengt Klintberg i en artikel i Lärarnas Tidning (1995). Han skriver att förr användes skrämnel i barnuppfostran då kunskapen om utvecklingspsykologi inte fanns. Nu finns den kunskapen och vi vet att skrämnel påverkar barns utveckling negativt. I sin artikel skriver han att rädslan har förändrats genom tiden och ser olika ut i olika kulturer. Förr var det vanligare med mörkrädsla eftersom det var mörkare då, men inte så vanligt med rädsla för döden eftersom den var mer närvarande och naturlig i vardagen. Det var också vanligare med rädsla för övernaturliga saker såsom näcken, skogsrået och troll. Nu är barnen enligt honom mer rädda för krig, miljöförstöring, knarkare, bomber och att avvika i klädstil.

Vad händer i kroppen vid rädsla?

När människor utsätts för en känsla av rädsla som är en psykisk påfrestning så utlöser det olika stressreaktioner i kroppen. Hjärtat slår snabbare, andningen blir hastigare, blodtrycket stiger och musklerna får mera blod. Allt detta fantastiska händelseförlopp i kroppen sker för att den ska bli starkare i den farofyllda situationen som upplevs just då (Focus, 1981). Enligt Tamm (2003) är detta något som kallas primitiva alarmreaktioner som har funnits hos människor väldigt länge, kanske i miljontals år och leder till att människan reagerar med antingen flykt eller kamp. Hon menar att de här reaktionerna sker omedvetet hos människor

när faror eller hotande situationer uppstår och hjälper dem att agera för att undvika faror (Tamm, 2003).

När ett barn känner rädsla visar det sig enligt Brodin och Hylander (2002) genom barnets kroppsspråk, framförallt ansiktsuttrycket. Blicken på barnet blir stirrande och fixerad, färgen i ansiktet blir blekt och barnet blir kallsvettigt. Barnets hjärta slår fortare, kroppshåren reser sig och uppmärksamheten är på högsta nivå. Det är kroppens eget försvar för att inte bli upptäckt vid till exempel fara. På det viset ger rädslan oanade krafter och kan hjälpa barnet som känner rädsla att kanske kunna springa fortare än någonsin tidigare. Om det som barnet har blivit skrämt av inte går över kan det i sin tur leda till att barnet blir ledset och börjar gråta. Rädslan kan övergå i glädje på grund av att barnet till slut ser att det inte fanns något att vara rädd för, utan det var en ny ovanlig situation som uppstod som barnet inte hade någon tidigare erfarenhet av menar Brodin och Hylander.

De första rädlorna

De första rädlorna som visar sig under ett barns första levnadsår är enligt Tamm (2003) rädsla för främlingar och rädsla för separationer. Under hela barndomen följer dessa två rädlorna barnet. Att vara rädd för främlingar är en bra och sund rädsla som gör att barnet känner gränser inför främlingar och på det viset inte ger sig in i farliga situationer. Rädslan för separationer innebär att människor är rädda för att förlora dem de älskar och känner sig trygga med, antingen genom dödsfall eller skilsmässa. Denna känsla av rädsla för att bli övergiven följer med genom hela livet menar Tamm.

Rädsla för separationer genom dödsfall och skilsmässor mellan föräldrarna börjar barn att känna vid cirka fem års ålder anser Tamm (1979). Enligt henne har många barn i förskoleåldern ofta stor rädsla för att någon nära anhörig ska dö, till exempel mamma eller pappa, syskon, mormor eller morfar, farmor eller farfar. Gyllenswärd (1997) menar att om ett barn har varit med om en nära anhörigs död tror barnet att det kan hända igen. Denna rädsla innebär att deras sista trygghet i livet kan försvinna. Rädslan för att bli lämnad ensam kvar utan sitt trygga skydd i livet är enligt Gyllenswärd vanligtvis en av de starkaste rädlorna bland barn och kan innebära stor oro hos barnet. När det gäller döden menar Tamm (2003) att för de barn som inte har upplevt dödsfall i sin närmiljö är den okänd eftersom det inte talas så mycket om döden med barn. De kanske bara har upplevt döden i naturen när något djur har dött. Vissa barn tror enligt Tamm att den som ligger stilla och blundar är död.

Något annat som Tamm (2003) tar upp är medicinska rädslor där barn i förskoleåldern är rädda för att få ett sår eller en skada på sin kropp och därför gärna vill ha plåster. Många barn är rädda för att gå till tandläkaren eller till läkare och att ta sprutor. De kan också vara rädda för blod, att vårdas på sjukhus och för ambulanser. Ovana lukter, ljud, munskydd, sjukhuskläder och hela sjukhusmiljön kan vara skrämmande för dem menar Tamm.

Hos barn i åldern 3-6 år är de vanligaste rädlorna enligt Robinsson och Rotter (1991) mörker, stora djur, ormar, vilda djur, ljud på natten, fysiska faror och separationer från föräldrarna. Tamm (2003) skriver om barns rädsla för spindlar, möss, ormar och hundar. Dessa rädslor eller som hon kallar fobier, kan enligt henne leda till att de till exempel inte vill gå ut eller följa med till skogen. Hon menar vidare att vuxna kan genom att visa rädsla för vissa saker överföra sina rädslor till barnen eftersom barn lär sig genom att se på andra. Det kan också vara så enligt Tamm att vuxna genom att varna barn för ormar och hundar och andra saker skapar rädsla hos barnen.

Tamm (2003) anser att barn från cirka 2-3 år börjar bli rädda för när det är mörkt, spöken, troll, monster och häxor. Många sagor och berättelser som barnen hör handlar om farliga och hotfulla figurer såsom spöken, troll och häxor och eftersom små barn enligt Tamm inte kan skilja på fantasi och verklighet kan de bli rädda. De kan också vara rädda för filmer med häxor och troll och sådant som rör sig snabbt. Filmer där barn eller djur överges eller blir illa behandlade kan skrämna barnen eftersom de identifierar sig med dem och blir då ledsna eller rädda. Hon skriver också att föräldrars rädsla vid till exempel otäcka nyheter överförs till barnen.

Sömnstörningar och nattliga rädslor är enligt Tamm (2003) mycket vanliga i förskoleåldern eftersom barn oftast har utvecklat sin fantasi. De kan verkligen tro att det finns ett monster under sängen. Vuxna ska ta det på allvar även om de inte alltid förstår barnens fantasier, men för barnet så finns det monster under sängen. Det är då bra om föräldrarna kan hjälpa barnen att kunna styra sina känslor för att inte skapa rädsla i onödan. Tamm menar att dessa rädslor är vanliga och hör till utvecklingen hos de flesta barn och brukar försvinna. När barnen vaknar efter en otäck dröm tror de enligt Tamm (1979) att den är verklig och på riktigt och det är då svårt att lugna dem. Något som är viktigt menar hon är att någon respekterar och tar dem på allvar samt lyssnar till deras berättelse om drömmen. De behöver också få känna kärlek och trygghet. Otäcka drömmar som blandas ihop med verkligheten kan återkomma under lång tid och eftersom barnen tror att det som de drömt verkligen har hänt så blir de rädda. De flesta barn har någon gång drömt om att de blivit förföljda av vilda djur, otäcka skelett eller att någon person som de är rädda för har blivit ett monster som jagar och hotar dem. Det är också vanligt att de drömmer att någon ska döda eller skada dem, eller deras föräldrar eftersom tankar om liv och död är vanliga i förskoleåldern. I drömmen kan de försöka fly men upplever att de inte kan och att de inte heller kan ropa på hjälp (Tamm, 1979). Piaget (1929/1989) menar att i barns berättelser kommer drömmen utifrån på natten och finns i rummet. Enligt honom tror barnen att drömmen kan vara ett straff för något som de gjort.

Hartman (1986) är en författare och forskare som har skrivit om barns tankar och livsfrågor. Han har forskat om hur barn tänker och hur de uppfattar sin omvärld och anser att för att få kunskap om hela barnet behöver pedagoger ta reda på vad barn tänker och lära känna dem och deras livssituation. I sin forskning utgår han från barns perspektiv då han genom att intervjua barnen fått fram hur de själva ser och reflekterar över livet. Funderingar om ensamhet och rädsla återkom ofta i intervjuerna som han gjorde med förskolebarn men även det vardagliga livet i förskolan och samvaron med kamrater. Det som ofta kom upp spontant i intervjuerna var rädsla och oro. Han skriver att det fanns en lustbetonad rädsla som rädsla för spöken, monster och odjur där barnen hade svårt att veta vart gränsen gick mellan det lustfyllda och otäcka speciellt vid mörker då en del barn hade svårt att sova. Det som var mest skrämmande för barnen enligt hans undersökning var verklighetens faror såsom rädsla för äldre barns hot med stryk, att vara ensam hemma, föräldrar som grälar eller straffar barnen, hundar och andra farliga djur.

Hur hanterar och bearbetar barn sin rädsla

Sylvander och Ödman (1985) har forskat om barns rädslor och har bland annat gjort en undersökning om barns rädslor i åldern 9-12 år. Enligt dem är rädsla en vanlig känsla och därför är det viktigt att känna till den. Den varierar mellan människor och i olika åldrar och perioder och det är viktigt att ha ett försvar mot den. Det går inte att skydda barn mot alla faror men genom att ha kunskap om vad som skrämmer dem kan vuxna hjälpa dem. Kunskap om utvecklingspsykologi är också viktigt eftersom det är vanligt att barn ofta har en känsla av

ångest under en period som oftast försvinner när barnet växer och upplever trygghet och får en bättre självkänsla. Små barn uttrycker sin rädsla på ett annat sätt än vuxna som till exempel genom att skrika och sparka omkring sig när de ligger på golvet. De måste få lära sig hur de ska göra för att hantera sin rädsla. För att inte rädslan ska stanna kvar inombords måste de kunna hantera den och små barn kan bearbeta sin rädsla genom leken (Sylvander & Ödman, 1985).

Tamm (1982) skriver att många barn är rädda för föräldrar som grälar och andra barn som skriker och bråkar. De försöker då att gömma sig eller att slå tillbaka. Hon såg i sitt resultat att de oftast sökte tröst hos leksaker eller husdjur och inte hos föräldrarna. Detta såg även Sylvander och Ödman (1985) i sin undersökning av barn i den tidiga skolåldern, där vart tionde barn sa att de sökte stöd hos djur när de var rädda. I undersökningen framkom det att flera barn inte upplevde att de hade något stöd från vuxna. Sylvander och Ödman anser att detta kan bero på att föräldrarna inte har tillräckligt med tid för barnen och inte förstår hur betydelsefulla de är för barnen, vilket kan bero på att de själva har haft en otrygg barndom.

I åldern 2-7 år leker barn enligt Tamm (1979) symboliska lekar eller fantasilekar och tar genom leken ett steg ut ur verkligheten. Då kan de leka sådant som inte är tillåtet och genom leken skapas en verklighet som de önskar sig och är intresserade av. Denna symboliska lek har betydelse för hur barnen tänker, agerar och känner. De lär sig hur de ska göra i olika situationer som de hamnar i och lär sig genom leken att lösa problem. Genom leken kan de lära känna både sina egna och andras känslor och när de leker sådant som de varit med om som till exempel tandläkarbesök bearbetas den känsla som de upplevde då. Rädsla, osäkerhet, besvikelse eller ilska kan genom leken överföras till andra barn, låtsaskamrater eller leksaker där de själva kan titta på och på det sättet få en bättre förståelse för sig själva och de kan även identifiera sig i andras roller. Den symboliska leken gör också att barnen får en social träning och kan bättre leva sig in i andras känslor anser Tamm. Öhman (2003) skriver också om att barn uttrycker sina känslor genom leken. Hon menar att vi genom att observera barns lek kan se vilka känslor de uttrycker. Har de till exempel varit hos en läkare och upplevt något obehagligt eller skrämmande kan de i leken utsätta dockor, nallar eller andra barn för samma behandling. Hon anser att vi ska låta barnen uttrycka sina känslor och ge dem tid och bekräftelse samt respektera deras känslor. De behöver enligt henne få leka verkligheten och utforska sådant som skrämmer dem såsom till exempel krig som de sett på TV eller kanske upplevt själva och på så sätt bearbeta det. Hon menar vidare att i leken prövar barnet roller och lever sig in i olika känslor.

Couchoud och Denham (1990) skriver att speciellt pojkar i förskoleåldern har svårare att visa rädsla än flickor. De konstaterade också att rädsla är svårast för förskolebarn att känna igen som en känsla i en skrämmande situation. Enligt dem så beskriver förskolebarn sina egna känslor för vuxna vid rädsla på ett sådant sätt att barnen kan uppfattas som arga av de vuxna, när de i själva verket är rädda. Om pedagoger som arbetar med barn lär sig och blir mer upplysta om att misstolkningar av barnens känslor kan ske så kan de förbättra omvårdnaden i förskolan menar Couchoud och Denham.

Enligt Brodin och Hylander (2002) så känner sig många barn ofta rädda och ensamma men de kommer på olika sätt att hantera dessa jobbiga känslor av rädsla. Till exempel så finns det många till ytan sett tuffa, kaxiga pojkar i förskolan som kan skrämma, hota eller till och med slå andra barn. Dessa pojkar känner sig egentligen inte alls tuffa och kaxiga utan små och försvarslösa. När barnen skrämmer andra barn känner de att de bestämmer och det ger dem en känsla av makt över de andra barnen. På det viset så ger barnen sig själva en stark roll som

ledare när de i själva verket känner sig maktlösa och ängsliga. I barngrupper där många barn är aggressiva sprider sig fort en stor rädsla bland alla barnen. Många små pojkar i förskoleåldern kan vara gulliga och mjuka hemma medan de däremot ofta förvandlas till små kopior av hulken så fort de kliver in i förskolan. Allt i syfte för att övervinna sin egen rädsla bland de andra barnen genom att visa sig tuffa (Brodin & Hylander, 2002).

När ett barn upplever en ny situation som de inte har någon tidigare erfarenhet av och känner plötslig rädsla söker de ofta enligt Brodin och Hylander (2002) en vuxens blick. Beroende på hur den vuxnes ansiktsuttryck och röstläge visar sig så förstår barnet i förskoleåldern om det handlar om fara eller inte. När den vuxne ler och nickar och talar uppmuntrande mot barnet och visar positiv uppmuntran för att barnet ska förstå att det inte handlar om något farligt så är barnet oftast inte rädd för att ge sig in i någon ny situation. Barnen känner sig enligt författarna trygga med den vuxne som stöd och rädslan försvinner.

Brodin och Hylander (2002) anser att ibland kan det vara bra att känna lite rädsla på ett positivt sätt om rädslan går snabbt över. Rädslan ligger då nära känslorna av intresse för en ny situation, känslan av att känna glädje över något. Om då barnet övervinner sin rädsla så känner de upprymdhet och självkänslan stiger hos barnet på grund av att barnet kände att de klarade av det som de först inte trodde på grund av sin rädsla. Att övervinna och utmana rädslan är därför mycket viktigt enligt författarna.

Bemötande av barns rädsla

Vuxna vill enligt Brodin och Hylander (2002) skydda barnen från att känna rädsla eftersom människor undviker sådant som skapar rädsla. De anser att det kan vara bra att i vissa situationer konfrontera rädslan, det vill säga möta rädslan i syfte att övervinna den. De menar att när barn känner rädsla för något nytt är det bra om vuxna kan vara bra stöd för barnen så att de kan förstå att det inte var så farligt som de först trodde. Risken finns annars att rädslan blir större och större hos barnen och kan på det viset begränsa barnens liv så att de inte vågar prova på nya saker i livet. Därför anser de att det har stor betydelse att vuxna finns med som stöd för barnen vid nya situationer.

Enligt Robinsson och Rotter (1991) är det viktigt att inte ta bort farorna utan lära barnen att leva med dem och att prata om dem. Rädslan är individuell och en del barn är mer känsliga och rädda än andra. Det är viktigt att stärka deras självkänsla, ge trygghet och lyssna till dem. Barnen behöver också ha människor omkring sig som de kan få hjälp av när de är rädda. Genom att ha kunskap om vad barnen är rädda för kan vuxna hjälpa dem. Är de till exempel rädda för mörker kan det vara bra att tillsammans gå ut i mörkret med en ficklampa och titta på stjärnorna så att de får vänja sig vid mörkret. Enligt författarna är det även bra att läsa om mörker och varför det blir mörkt samt att göra föräldrar medvetna om att de inte ska hota eller skrämma barnen för mörker. De skriver vidare att rädsla är en del av livet som hör till barns utveckling. För de flesta barn är rädslorna tillfälliga och försvinner av sig självt vid en viss ålder. Det är viktigt att barn lär sig handskas med rädsla och kan hantera den. Vuxna kan hjälpa dem att anpassa sig och kämpa emot rädslan. För en del är det en normal process men för andra kan det vara en smärtsam upplevelse som de kan behöva hjälp med. Som vuxen är det enligt författarna viktigt att känna till de normala rädslorna som finns i olika åldrar.

Brodin och Hylander (2002) betonar att pedagoger som arbetar i förskolan måste tänka på hur viktigt det är att förbereda barnen på vad som kommer att hända under en vanlig dag i förskolan. På det viset förbereds barnen på eventuella plötsliga obehagliga situationer som

kan uppstå och barnen känner stor trygghet av att pedagoger och andra vuxna finns till för barnen som tryggt stöd och att de kan få hjälp om de vill. Genom detta stärks barnens självkänsla och de vågar pröva på nya saker som de tidigare varit rädda för. Det är även enligt författarna mycket viktigt att pedagoger som arbetar i förskolan tänker på att vara lyhörda, empatiska och verkligen lyssnar in varje barns behov. Något som kan verka skrämmande för ett barn kanske inte alls är det för ett annat barn menar Brodin och Hylander.

Tamm (1979) menar att erfarenheter som görs som barn har stor betydelse för utvecklingen eftersom det som upplevts i barndomen följer med genom hela livet. Därför anser hon att det är viktigt att det finns vuxna runt barnet som ger trygghet, värme och omsorg. De barn som är trygga har enligt henne bättre förutsättningar när de möter svåra saker och har också en större nyfikenhet på livet.

När det gäller nattliga rädslor menar Tamm (2003) att vuxna kan hjälpa barnen att känna sig trygga genom att låta lampan i rummet vara tänd, undersöka rummet tillsammans med barnet innan sänggåendet och skapa bra vanor och ritualer samt ha ett stort tålmod. Hon säger vidare att när små barn ska titta på TV ska den vuxne sitta tillsammans med barnet så att barnet kan känna den vuxnes stöd och närvaro. Det är också bra att förklara och prata om det som tittas på. Vissa program är olämpliga för barnen att se och därför ska inte barnen enligt Tamm ha en egen TV på sitt rum.

Teoretisk utgångspunkt

Barns rädsla enligt Piaget

Jean Piaget levde mellan åren 1896–1980. Han var biolog men var intresserad av psykologi och filosofi och studerade barns utveckling. Piagets teori handlar om den kognitiva utvecklingen. Det betyder tänkandets utveckling. Han anser vidare att det är barnen som själva skapar sin egen kunskap och lär sig olika saker genom ett ständigt socialt samspel med saker och allt annat som händer runt omkring barnet. Han kallade tänkandets utveckling med ett annat ord för adaptation som betyder anpassningsprocess. Den processen betyder att barnen lär sig och tolkar allt nytt som de får erfarenhet av. De förstår genom inläring och får ny insikt och lär sig på det viset nya saker, anser Piaget (Evenshaug & Hallen, 2001).

Tänkandets utveckling består av två olika processer som Piaget kallar för assimilation och ackommodation. Assimilation betyder att barnen försöker att förstå och tolka alla nya intryck och erfarenheter de får genom att lägga till de nya kunskaperna till det som de redan har lärt sig tidigare i syfte att förstå sin omgivning. Ackommodation betyder däremot att barnen måste lära om och försöka att anpassa sig efter vad som är i deras omgivning just här och nu för att passa in i alla nya situationer som kan uppstå. På så vis drivs utvecklingen framåt, anser Piaget. De två processerna kan inte utvecklas utan ett samspel mellan barnen och omgivningen, den så kallade sociala interaktionen måste äga rum för att barnen ska kunna utvecklas moraliskt och socialt, anser Piaget (Evenshaug & Hallen, 2001).

Det preoperationella stadiet äger rum när barnen är 2-7 år, enligt Piaget (Evenshaug & Hallen, 2001). Då utvecklas den symboliska leken, det vill säga att barnen börjar leka med symboler. Med det så menas det att symbolerna kan till exempel vara att en kudde kan föreställa en dammsugare i leken eller att legobitar kan föreställa mat. Piaget och Inhelder (1969) menar vidare att i sådan lek bearbetar barnen allt som de är med om och genom den symboliska

leken lär de sig tolka verkligheten i syfte att förstå omvärlden. Språket utvecklas också anser författarna och barnen kan nu sätta ord på saker och ting och det som händer runt omkring dem. Piaget menar att assimilation i den symboliska leken finns i alla former och skapas av barnet själv för att anpassas till barnets behov just då i leken. Barnets upplevelser kan inte uttryckas endast med språket utan barnet tar symboler till hjälp i form av leksaker eller olika ting menar de. Symbolisk lek är den absolut viktigaste leken i ett barns liv, anser Piaget. Verkligheten assimileras i barnens lek genom bland annat imitation. Han säger vidare att när barnen ritar och målar så är det också en slags symbolisk lek. Barnen känner glädje när de ritar och målar i syfte att imitera verkligheten (Piaget & Inhelder, 1969).

Enligt Piagets undersökningar (1929/1989) tror barn att det de tänker och säger kan hända. Det kallas för ett magiskt tänkande som kan ställa till problem för barnen. De kanske använder uttryck som ”Jag önskar att du vore död” och sedan är de rädda för att detta ska inträffa. Piaget menar att eftersom barnen inte kan förstå orsaken till det som händer kan de uppleva skuld känslor som kan finnas kvar hela livet. Det är därför viktigt att lyssna och vara uppmärksam på om barnen är väldigt ängsliga när det inträffar en händelse eller olycka menar Piaget.

Barn i förskoleåldern lever enligt Piaget i en magisk värld där drömmar blir verklighet och blandas ihop med fantasi. I denna värld är allt levande och kan styras av viljan. Barn vet inte så mycket om drömmar men även om de vet att de inte är verkliga så tror de att det finns ett drömland som de kan resa till. I denna drömvärld finns sagofigurer och där är allt möjligt. Den nattliga världen får liv och fantasier om troll och spöken blir en verklighet. Deras drömmar är antingen lustfyllda eller otäcka men det är de otäcka som ställer till problem för barnen och föräldrarna (Piaget & Inhelder, 1969).

När barn drömmer mardrömmar så kan enligt Piaget (1929/1989) barnet inte tröstas genom att vuxna säger att det inte är verkligt eftersom barn som är i det preoperationella stadiet (2-7 år) tror att drömmarna kommer utifrån och finns i deras rum. Han menar att de i denna åldern inte förstår att drömmarna kommer från deras egna tankar och därför är det viktigt att vuxna tar dem på allvar och försöker att lugna och trösta barnen. Att barn i åldern 4-5 år tror att allt som rör sig är levande kallar Piaget och Inhelder (1969) för animism. Animistiskt tänkande hos barn betyder att de tror att ting är levande och kan styras av viljan. För dem finns fenomen som trollspön och goda feer. De är också rädda för naturkatastrofer på grund av sitt animistiska tänkande då naturens krafter får mänskliga drag och motiv som att moln, åska och storm är arga anser Piaget och Inhelder. När det gäller rädsla för döden ser barn i åldern två till sju år enligt författarna döden som något som kan vändas till liv igen och de har därför inte så stor dödsångest.

Hur barnet kan bearbeta och hantera sin rädsla enligt Piaget

Barn kan enligt Piaget (1951/1999) bearbeta sin rädsla och sina känslor i den symboliska leken. I sådan lek tar barnen ett steg ut ur verkligheten och omformar den efter sina behov. Genom att leka sådant som de blivit rädda för som till exempel läkarbesök kan de bearbeta rädslan de kände då. Det kan även vara andra saker som de är rädda för och genom leken kan de lära känna och umgås med rädslan så att de övervinner den. I den symboliska leken kan de överföra sin rädsla på låtsaskamrater, dockor eller andra rollfigurer. Genom att på detta sätt överföra sin rädsla från sitt eget jag kan de bli åskådare till det som de är rädda för som till exempel att få en spruta hos doktorn. Att leka krig, eldsvådor eller annat som de sett på TV

och som upplevts som skrämmande kan vara ett sätt att bearbeta dessa händelser. I den symboliska leken spelar de upp sitt liv men ändrar det efter sin vilja där de ersätter verkligheten med fantasin. Leken är för barnen ett sätt att bearbeta sådant som barnen varit med om anser Piaget. Barnen identifierar ord och symboler med de föremål som finns i den symboliska leken och reagerar om någon trampar på en sten som i deras lek föreställer en sköldpadda (Piaget, 1951/1999).

Barn i det preoperationella stadiet, har ett egocentriskt tänkande som gör att de i sin lek och fantasi ändrar verkligheten efter sina önskningar och sanningen förvrängs utan att de märker det. Genom detta egocentriska tänkande tror de bara på sig själva och kan inte skilja på sin egen synpunkt och andras (Piaget, 1964/1988). En skrämmande upplevelse kan från början ha hänt när barnet är litet och har upplevt något obehagligt. Det som har hänt i form av obehagliga upplevelser kan utvecklas till rädsla för barnen och de tror att det kan hända igen. Om till exempel ett barn har blivit skrämt av en hund, eller till och med blivit attackerat av en hund, så kan barnet utveckla en stark känsla av rädsla så fort barnet ser en hund. Enligt Piaget och Inhelder (1969) så uttrycker barnen allt som de har upplevt i leken i syfte att förstå och bearbeta verkligheten. Som i exemplet ovan när barnet blev skrämt av en hund så bearbetas denna rädsla i leken av barnet. Då är inte längre hunden elak som barnet uppfattade det när det skrämde utan barnet kommer i leken att vara modigt när det möter hunden och blir i leken inte rädd för hunden som det blev i verkligheten. Allt i syfte för att övervinna den rädsla för hunden som barnet har menar Piaget och Inhelder.

Det magiska tänkandet som Piaget (1929/1989) skriver om använder barnen när de ska gå och lägga sig genom att de har vissa ritualer. De tror att de genom att lägga kudden på ett visst sätt eller andra ritualer ska skyddas mot saker som de är rädda för. Det är då viktigt, menar Piaget att som vuxen känna till att dessa ritualer är vanliga och respektera dem. Enligt Piaget i Tamm (1979) kan ritualer även förekomma på dagen, som att hinna ut ur ett rum innan man räknat till tio, bara gå på vissa plattor och genom att göra dessa ritualer tror barnen att det inte ska hända skrämmande saker.

Metod

Kvalitativ metod

Kvalitativa undersökningar innebär att fenomenet som ska studeras undersöks i sin vanliga miljö och närheten till det som ska studeras är viktig och inriktar sig på subjektiva upplevelser (Lökken & Söbstad, 1995). En kvalitativ analys kännetecknas av logiskt tänkande, där olika delar meningsfullt formar helheten i undersökningen (Patel & Davidsson, 2003). Om jag vill förstå hur människor tänker, reagerar eller handlar så ska jag använda den här metoden (Trost, 2007). I vår undersökning används kvalitativ metod i form av enskilda intervjuer av barn i åldern 3-5 år. I intervjuerna med barnen ställs öppna frågor med följdfrågor. Vårt val av kvalitativ metod kan motiveras med intresset av att förstå hur barnen tänker.

Kvalitativ intervju

Enligt Kvale (1997) handlar den kvalitativa intervjun om att försöka förstå den människan som blir intervjuad. Det vill säga hur han/hon upplever sin livsvärld beroende på sina olika

erfarenheter och hur de förhåller sig till den. För att förstå vad den intervjuade säger är det viktigt att vara lyhörd och registrera den intervjuades kroppsspråk. Med det så menas tonfall, ansiktsuttryck och att intervjuaren lär sig att förstå vad som sägs mellan raderna. Den kvalitativa forskningsintervjun handlar om att beskriva den intervjuades livsvärld med ord, inte med siffror. Allt beroende på den intervjuades ålder, kön och olika erfarenheter. Han skriver vidare att som intervjuare är det viktigt att vara väl förberedd och ha mycket tid för förberedelser och analys av intervjun. Många intervjuare som genomför kvalitativa forskningsintervjuer tror ibland att det är bättre att ha många intervjuer för att få ett bra resultat och att det på det viset blir mer vetenskapligt. Enligt Kvale är det precis tvärtom. Det handlar om att ha lagom många intervjuer för att få bra kvalitet på svaren. Det handlar alltså inte om kvantitet, det vill säga att det genomförs många intervjuer, utan det handlar om några stycken mycket väl genomförda intervjuer som ges tid för att erhålla bra kvalitet och ett bra tillförlitligt resultat menar Kvale.

Intervjuaren måste enligt Kvale förstå varför den intervjuade tycker och tänker som han/hon gör. Vid en kvalitativ forskningsintervju handlar det inte om allmänna åsikter från den intervjuade utan specifika fenomen som den intervjuade har erfarenhet av. Intervjuaren ska ha ett öppet sinne och inte ha förutfattade meningar samt vara känslig, nyfiken, lyhörd och öppen för nya oväntade intervju svar. Det gäller också att vara fokuserad på själva temat som intervjun handlar om och som intervjuaren vill ha svar på. Något som är mycket viktigt som intervjuare är att inte ställa ledande frågor, utan öppna frågor som inbjuder till spontana ärliga svar från den intervjuade. I en professionell intervju är det intervjuaren som ställer frågor till respondenten, det vill säga intervju personen. Det är alltså inte samma som ett ömsesidigt samtal som sker i vardagen menar Kvale.

Enligt Kvale skapas det ett speciellt förhållande mellan intervjuaren och den intervjuade. Det är ett emotionellt samspel där den intervjuade och intervjuaren har inflytande på varandra vid intervjun. Det kan kallas ett mellanmänniskt samspel som påverkar de båda ömsesidigt och som kan påverka den intervjuade till en positiv upplevelse. Det kan hända vid en intervju att den intervjuade vill fortsätta att bli intervjuad. Det kan bero på anser Kvale att det inte är vanligt för den intervjuade att få så mycket personlig uppmärksamhet och att en annan människa verkligen tar sig tid och lyssnar och intresserar sig för just den intervjuade till hundra procent.

Barnintervju

Det är viktigt att förstå vad barn tänker och känner och det betonar Doverborg och Pramling Samuelsson i sin bok, Att förstå barns tankar (2000). De skriver att om vi är intresserade av hur barn tänker så är intervju ett bra sätt att använda sig av. Den typ av intervju som de beskriver är ett samtal mellan pedagog och barn om ett visst innehåll. Informationen som fås fram genom dessa samtal ger kunskaper och erfarenheter från barns värld som kan användas vid planering och utvärdering i arbetet med barnen. I barnintervju och samtal lär barnen sig att reflektera och det påverkar tänkande och lärande. Tänkan och reflekterande gör att barnen lättare kan hantera den värld som de lever i. De menar vidare att för att bli en bra intervjuare behövs träning och ett bra sätt är att göra pilotintervjuer där frågorna prövas (Doverborg & Pramling Samuelsson, 2000). Hur frågorna ska utformas beror enligt Kihlström (2007) på syftet men det är bra att börja med mer övergripande frågor för att sedan närma sig det mer specifika. Ja och nej frågor ska undvikas och det är bättre att be dem berätta om det som man vill ha svar på. I intervjun ska syftet och frågeställningarna vara vår utgångspunkt eftersom

det är dessa som ska besvaras menar Kihlström. Doverborg och Pramling Samuelsson (2000) anser att när det gäller barnintervjuer behöver många utföras för att intervjuaren ska få en kompetens. Frågorna behöver prövas på flera barn innan intervjun och de behöver kanske omformuleras. Sedan kommer frågan om intervjuerna ska ske enskilt eller i grupp och det beror på vad man vill få ut av intervjun. Är det hur det enskilda barnet tänker om ett fenomen eller hur en grupp tänker? Vid gruppintervjuer är det enligt författarna viktigt att tänka på att alla barn får möjlighet att svara, även de tysta och försiktigare.

Doverborg och Pramling Samuelsson (2000) anser vidare att barnen ska få känna sig viktiga och utvalda och få information om vad samtalet ska handla om och varför det ska ske. Om det är barn som man inte känner ska intervjuaren göra sig hemmastadd i barngruppens miljö och med barnen. Genom att skapa kontakt och respektera barnens känslor byggs en positiv relation upp mellan barn och intervjuaren vilket gör det lättare att få dem att samarbeta menar författarna. De skriver vidare att som utgångspunkt för barnintervju kan det vara bra att använda bilder, annat material eller film till hjälp för att få fram barnens tankar eller uppfattningar. För yngre barn kan det vara bra att ge dem konkret material så att de kan rita och berätta under tiden. Intervjuaren måste ha en klar utgångspunkt om vad han/hon vill med intervjun och kunna styra samtalet för att få svar på det man vill, enligt Doverborg och Pramling Samuelsson.

Vid intervjuer anser Kihlström (2007) att det är viktigt att välja en tidpunkt på dagen som inte inkräktar för mycket på barnens lek och verksamhet. Det är också viktigt att det inte sker för sent på dagen då barnen är trötta. Hur lång tid intervjuerna får ta beror enligt Doverborg och Pramling Samuelsson (2000) på barnens ålder och intresse eftersom yngre barn oftast tröttnar fortare än de lite äldre. De menar att barnen måste få tid på sig och att det är viktigt att stanna vid frågan tills det känns som om barnen har sagt det de ville säga. Det är också viktigt att respektera om de inte vill svara på någon fråga. För att få barnen att dela med sig av sina tankar ska intervjun enligt dem vara som ett samtal där intervjuaren ska lyssna aktivt och visa intresse. Kvale (1997) anser att det är viktigt att sitta i ett rum utan att bli störd och när intervjun äger rum är det bra att tänka på att ta bort alla störande biljud. Till exempel stänga fönster för att undvika eventuellt trafikbuller utifrån. Inte skrapa med stolar i golvet och inte slamra med koppar med mera.

Genomförande

Urval

De barn som ingår i intervjuerna är i åldern 3-5 år och går på två olika förskolor som är belägna i mindre samhällen. Vid första besöket på dessa förskolor där vi delvis var kända av barnen pratade vi lite med dem och personalen samt lämnade ut informationsbrev och föräldramedgivande. Totalt lämnade vi ut informationsbrev till 43 barns föräldrar. En vecka fick föräldrarna på sig att lämna in sitt medgivande. Dessa medgivanden samlades in av personal på förskolorna och tillsammans fick vi in 30 svar varav det var två som ej medgav att vi fick intervjuas deras barn. De medgivanden vi fick in utgick vi från när vi valde vilka barn vi skulle intervjuas. Vissa barn ville inte bli intervjuade trots föräldrarnas tillåtelse och det fick vi respektera och det var även flera barn som var sjuka och lediga. Sammanlagt har vi intervjuat 19 barn.

Förberedelser inför barnintervju

Vi tog i god tid kontakt med personal på de aktuella förskolorna och informerades om vår undersökning samt frågade om vi fick göra våra intervjuer där. När vi var på förskolorna och lämnade ut information och även när vi hämtade medgivandena passade vi på att presentera oss och att vara där en stund och bekanta oss med barnen för att skapa en bra kontakt. När det gäller barnintervjuer så är det enligt Doverborg och Pramling Samuelsson (2000) viktigt att ha skapat en relation med barnen som bygger på deras förtroende.

Barnen på förskolorna informerades om vad undersökningen skulle handla om och fick också veta att de kunde säga ja eller nej till intervjun oavsett vad deras föräldrar hade fyllt i samt att de kunde avbryta den när som helst. De informerades också om att de skulle få sitta en och en tillsammans med intervjuaren och fick även reda på i vilket rum som intervjuerna skulle ske.

Vi fick planera in intervjuerna efter barnens schema och när det passade in i verksamheten att vi kom eftersom det på förskolorna var vissa dagar som barnen var på barntimmar eller utflykt. Det gällde att försöka hitta en tidpunkt på dagen som passade barnen för att inte avbryta deras aktiviteter. Före intervjun hade vi förberett rummen med att ställa dit bandspelare som vi provat så att de fungerade och lagt fram anteckningsmaterial så att vi kunde anteckna kroppsspråk och gester och annat som kunde vara bra att skriva ned. Ibland kan kroppsspråket säga mer än ord enligt Kvale (1997).

Barnintervju

Vi satt i rum där vi kunde sitta ostört med ett barn i taget och barnen fick välja om de ville använda mikrofon till bandspelaren eller ej. De fick också reda på att de kunde få lyssna på intervjuerna efteråt. Vi småpratade lite med dem innan vi satte på bandspelaren och startade intervjuerna. Intervjufrågorna som vi hade skrivit ned (se bilaga 1) använde vi som utgångspunkt men sedan fick vi följa upp med frågor efter barnens svar. Rummen var välkända av barnen så att de skulle känna sig trygga. Enligt Kihlström (2007) är det viktigt att välja ett lämpligt rum för intervjun utan störande inslag. Barnen fick sitta vid ett bord så att vi satt ganska nära och kunde se varandra eftersom Kihlström menar att det är viktigt att respondenten och intervjuaren/intervjuerna sitter så att de kan ha en naturlig ögonkontakt med varandra. När intervjuerna startade antecknade vi klockslag för att veta hur lång tid de tagit och vi skrev även ned barnets ålder eftersom det kunde ha betydelse vid vår sammanställning av resultatet. Vi såg också till att vi hade gott om tid för intervjuerna eftersom det enligt Kihlström är viktigt att avsätta tillräckligt med tid så att intervjun inte behöver avbrytas. Under intervjuerna antecknade vi barnens kroppsspråk och vissa stödord framförallt där barnen hade ett otydligt språk.

Intervjuerna avslutades när vi fått svar på våra frågor eller när det kändes som om barnen sagt det de ville säga samt genom sitt kroppsspråk visade att de inte ville prata mer. Enligt Doverborg och Pramling Samuelsson (2000) är det viktigt att respektera om barnet inte orkar mer utan kanske behöver få fortsätta nästa dag i stället. Efter intervjun ville de flesta barn lyssna till de inspelade intervjuerna. De flesta intervjuerna tog mellan fem och tio minuter beroende på om barnen ville lyssna till intervjun eller ej.

Forskningsetik

Det är viktigt att tänka på och vara rädd om integriteten hos de enskilda individerna vid undersökningar (Patel & Davidsson, 2003). I undersökningen använde vi forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning som finns på Vetenskapsrådet, www.vr.se (2002). Enligt dem finns det krav och regler som måste tas hänsyn till vid observationer, enkäter och intervjuer av barn och vuxna, såsom informationskrav som innebär att vi ska informera om syftet med undersökningen. Samtyckeskrav, där de berörda själva får avgöra om de vill vara med i undersökningen eller inte och är barnen under 15 år behövs föräldrarnas eller vårdnadshavares samtycke. Nyttjandekrav som innebär att uppgifterna som vi får in endast används i forskningssyfte, samt konfidentialitetskravet, som handlar om deltagarnas sekretesskydd. Detta innebär att deltagarna inte ska kunna identifieras av utomstående genom att vi inte använder deras riktiga namn, eller namn på förskolorna där undersökningen gjorts och att materialet förvaras så att inte någon annan kan ta del av det (Vetenskapsrådet, 2002).

Vi informerade barnens föräldrar om vår undersökning, hur vi skulle genomföra den samt de etiska reglerna som gäller genom att lämna ut ett informationsdokument (se bilaga 2) och även en blankett där de kunde fylla i om de gav sitt medgivande till intervjun och bandinspelningen eller ej (se bilaga 3). I den lämnade vi även våra telefonnummer om de hade några frågor eller om det var något som var oklart. Informationsblanketten gjorde vi själva utifrån de forskningsetiska principerna och både den och medgivandebanketten godkändes av vår handledare. Barnen i undersökningen har även informerats och tillfrågats om de vill bli intervjuade av oss och om bandspelare får användas.

Giltighet och tillförlitlighet

Giltighet handlar om att studera det som ska undersökas och att inte fokus riktas på något annat. Vi anser att vi genom våra intervjufrågor har undersökt det som vi hade som syfte att undersöka. De redskap som ska användas i undersökningen ska vara utprovade och genom att en handledare som är vetenskapligt skolad, som vår handledare är, läser igenom intervjufrågorna och eventuellt kommer med förslag till ändringar ökas giltigheten (Kihlström, 2007). Detta har vår handledare gjort och hon har godkänt frågorna. Det är bra att pröva frågorna innan i provintervjuer för att se om de fungerar. Eftersom vi har erfarenhet av intervjuer både från utbildningen och även från vårt tidigare arbete som barnskötare så ansåg vi oss inte behöva göra några provintervjuer. Ett annat sätt för att öka giltigheten är enligt Kihlström att använda flera redskap som till exempel både observationer och intervjuer. I vårt fall tillät inte tiden att vi kunde använda mer än ett redskap och därför använde vi oss av intervjuer.

Tillförlitlighet eller trovärdighet innebär enligt Kihlström (2007) att kunna tro på resultatet. Genom att öva på de olika redskapen blir man bättre. Under vår utbildning och även inför undersökningen har vi läst på om hur intervjuer ska gå till och i vårt fall framförallt om barnintervjuer. Att vara två vid en intervju förbättrar trovärdigheten då en kan intervjua medan den andre antecknar menar Kihlström. I vårt fall var det inte möjligt eftersom vi behövde intervjua ganska många barn och ville vara lite kända av barnen och föräldrarna innan. Ett annat sätt som vi använde oss av som ökar trovärdigheten och tillförlitligheten var att spela in intervjuerna på band. Då är inte risken så stor att viktig information förloras eftersom bandinspelningarna kan avlyssnas gång på gång och hela intervjun finns med, både frågorna och svaren. Vi har skrivit ned intervjuerna ordagrant och exakt och försökt att

använda oss av ett språk som är lätt att förstå. I kvalitativa intervjuer är enligt Kvale (1997) kommunikerbarheten viktig för giltigheten det vill säga att den är tydligt skriven så att läsaren av texten kan förstå den.

Enligt Kvale (1997) kan förförståelse göra att intervjuare i förväg har en tro på hur respondenten kommer att svara på frågor som kan påverka resultatet. Det gäller för den som intervjuar att inte ställa ledande frågor för att inte påverka intervjuaren utan att istället ställa öppna frågor, menar Kvale. Detta att inte ställa ledande frågor är svårt men viktigt att vara medveten om och något som vi försökte att undvika och tänka på vid intervjuerna. Omedvetet kan vi påverka tillförlitligheten utifrån vår egen erfarenhet det vill säga våra egna förutfattade meningar.

När det gäller barnintervjuer beror tillförlitligheten på de intervjuer som gjorts om vi lyckats följa upp barnens svar. Vi försökte hela tiden vara noga med att följa upp barnens svar och att leda dem tillbaka till det vi ville ha svar på när de ibland kom in på andra saker. De vuxnas tolkningar av det barnen uttrycker varierar och påverkas efter hur väl man känner till barnet och det sammanhang samtalet handlar om.

Analys och bearbetning

När det gäller vetenskapliga arbeten ska det visas tydligt hur analysen gått till och barns tankar ska beskrivas så att läsaren själv kan avgöra om tolkningarna är trovärdiga (Doverborg & Pramling Samuelsson, 2000). Även Malmqvist (2007) skriver om hur viktigt det är att dokumentera hur bearbetningen och analysen gått till så att läsare, opponent och examinator kan förstå hur undersökningsresultatet har kategoriserats och analyserats. Detta försöker vi i vår rapport att redovisa så tydligt som möjligt.

Vi skrev ner intervjuerna från bandspelaren så exakt och ordagrant som vi kunde och det gjorde vi var för sig eftersom det var en tidskrävande uppgift. Patel och Davidsson (2003) skriver att det är viktigt att skriva ned intervjuerna från bandinspelningen till skriftlig text så exakt som möjligt. Det var ibland väldigt svårt att höra vad barnen sa vilket innebar att vi fick spela tillbaka bandet och lyssna om igen åtskilliga gånger. När vi skrivit ned alla intervjuerna försökte vi var och en hitta något gemensamt i våra intervjusvar genom att markera med olika färgpennor. Malmqvist (2007) skriver att vid sorteringen av datamaterial kan det vara bra att använda sig av färgpennor för att göra markeringar och understrykningar där det som hör ihop får samma färg. Genom att sedan klippa ur det kan det sorteras gruppvis efter frågeställningarna. När denna sortering, gruppering och kategorisering är klar bör man se om den är meningsfull med tanke på syftet, annars behöver den förändras. Intervjuerna ska läsas igenom flera gånger för att försöka hitta ett mönster eller lika svar som sedan kan bilda beskrivningskategorier (Doverborg & Pramling Samuelsson, 2000). Det tog ganska lång tid för oss att göra detta men det sparade tid att vi hade markerat svaren med olika färgpennor och gjort det var och en innan vi träffades. Detta är en kreativ fas som måste få ta tid enligt Malmqvist (2007).

Vi träffades sedan för att tillsammans gå igenom våra intervjuer och hitta några gemensamma nämnare som vi kunde använda i vårt resultat och som svarade mot syftet med undersökningen. Vi fann att vi kunde dela in svaren i olika kategorier eller teman för att de skulle vara mer överskådliga och lättlästa. Det som framkom under intervjuerna som inte var relevant för vårt syfte tog vi inte med. Lantz (1993) anser att det är viktigt att vara noggrann och inte dra för snabba slutsatser under databearbetningen. Hon menar vidare att information

som ej är relevant ska sållas bort och likheter och olikheter i svaren diskuteras. Enligt Lantz ska svaren bearbetas och sammanställas och resultatet skrivs ner med egna ord och illustreras med hjälp av citat från intervjuerna. Sedan ska forskaren enligt henne gå tillbaka till syftet och se om det blivit besvarat. Hon menar vidare att det är bra att kritiskt granska och ifrågasätta resultatet och sätta det i relation till syfte och frågeställning (Lantz, 1993). Kihlström (2007) säger att vid resultatbeskrivningen är det viktigt att vara tydlig så att de som läser förstår. Vi valde att inte ta med barnens ålder i vårt resultat eftersom det visade sig när vi sammanställde våra intervjuer att det endast var ett barn som var 3 år medan de andra i undersökningen var 4-5 år. Vid vår analys av intervjuerna såg vi ingen skillnad på barnens svar i de olika åldrarna som hade betydelse för resultatet.

Resultat

Resultatdelen inleds med de olika rädslorna som vi fann hos barnen i intervjuerna. Dessa har vi delat in i olika teman. Sedan kommer ett avsnitt som handlar om hur barnen beskriver att de agerar vid rädsla. För att stärka vårt resultat har vi tagit med en del citat och dialoger där vi använt fiktiva eller påhittade namn på barnen.

Barns rädslor

Mörker, nattliga rädslor och drömmar

Rädsla för mörker var något som vi såg när vi analyserade vårt resultat. Det handlade bland annat om mörker i samband med strömavbrott då det blev alldeles svart. Andra barn beskrev att de var rädda för mörkret eftersom de inte kunde se något då. Vi såg också att det fanns rädsla för mörka skogar och mörka rum:

Pelle: Jag har blivit rädd för mörker, när det var jättemörkt. Jag och en kompis var nere i källaren, det var natt och det var jättemörkt, då blev jag jätterädd.

Intervjuare: Vad gjorde du då?

Pelle: Jag skulle gå upp men jag såg inte vägen så jag sprang ner igen men det var mörkt så då sprang jag upp igen. Jag trodde att min kompis var där nere med mig i mörkret men han var där uppe. Det var han som släckte lampan och jag trodde att det skulle komma spöken.

Nattliga rädslor för spöken och monster var något som var vanligt och på frågan om vad de var rädda för i mörkret svarade flera av barnen att de trodde att det kunde finnas monster och spöken när det var mörkt. Emma sa så här: ”på morgonen gillar inte spökerna sol”. Flera av barnen sa att de hade sett spöken på natten utanför fönstret, eller när de varit ute. De beskrev hur de såg ut, att det såg vitt ut och att de bara sett det själva och inte föräldrarna. De berättade också att vid Halloween klär en del ut sig till spöken och har masker på sig som ser otäcka ut. Något annat som framkom var att i mörkret kunde barns fantasi göra att saker förvandlades till skrämmande upplevelser som i följande exempel:

Intervjuare: Berätta för mig om någon gång när du blivit rädd.

Anna: En gång lurades skorna där nere att de var monster.

Intervjuare: Vart var det?

Anna: Där nere i källaren.

Intervjuare: Berätta mera om detta?

Anna: Det hände när jag och Jenny lekte så varenda gång när vi tittade

där så sprang vi hela tiden upp och skrek.
Intervjuare: Var det när det var ljus eller när det var mörkt?
Anna: Det var mörkt, i alla fall i källaren.

I den här dialogen ser vi att i mörkret kan tingen få liv och verka skrämmande för barnen. Skorna blev till monster i mörkret som skrämde barnen.

När det gällde drömmar uttryckte barnen att det som skrämte dem i drömmen var stora hundar, spöken och drakar. De berättade om gånger som de vaknat på natten och varit rädda och här kommer ett exempel där Per säger så här:

På natten är jag rädd för drakar, jag är inte mörkrädd. Jag såg en skugga av en drake en gång, men det var ju bara en dröm. Jag sprang in till mamma då, fast när det var så mörkt när jag sprang från mitt rum så då såg jag ingen drake.

Smärta

Smärta var något som barnen var rädda för och de beskriver bland annat sin rädsla för att bränna sig på brännässlor. Detta var något som barnen upplevt och hade erfarenhet av som skrämmande eftersom det gjort ont. Att skada sig så att det kommer blod var också något som skrämde barnen. De berättade om flera tillfällen då de slagit sig och det gjort ont där smärtan hade blivit en rädsla:

Anna: Om man bränner sig på en brännässla - då blir jag rädd, jag har gjort det en gång när jag cyklade, det bara blir så ibland. En gång fick jag blod på armen när jag cyklade omkull. Då fick jag ett plåster.

Rädslan över att skada sig och få ont handlade bland annat om att få en stege på foten, smärta i samband med omkullkörning i slalombacken och smärta i samband med att ha blivit stängad av en get. Det barnen skrämtes av var smärtan som de upplevt i dessa situationer och rädslan av att det skulle kunna hända igen.

Djurrädslor

När det gällde djurrädsla så handlade det både om verkliga upplevelser av djur som skrämte barnen och fantasier om djur som de blivit skrämde av. De vilda djur som barnen var rädda för var noshörningar, lejon, tigrar, leoparder, hajar, elefanter, flodhästar, ormar, spindlar, kräftor, älgar, rävar och vargar.

Rädsla för älgar var något som framkom i många intervjuer och det var något som barnen hade verkliga upplevelser av. Här kommer utdrag från två intervjuer där barn berättar om sin rädsla för älgar. Intervjun med Stefan:

Intervjuare: Kan du berätta för mig, Stefan om något som du är rädd för?

Stefan: Ja, jag är rädd för älgar.

Intervjuare: Varför är du rädd för älgar?

Stefan: På vintern är jag rädd för dem.

Intervjuare: Varför är du rädd för älgarna på vintern?

Stefan: De kommer in i huset och de kommer från skogarna, våra skogar, de kommer in i vår trädgård för det finns inget staket.

Intervjuare: Vad gör de i trädgården då?

Stefan: De äter upp snön.

Linus rädsla för älgar:

Intervjuare: Kan du berätta för mig om något som du är rädd för?

Lina: Älgar!

Intervjuare: När blev du rädd för älgar då?

Lina: I morgon! (hon menade i går).

Intervjuare: Vart var du någonstans när du blev rädd för älgar?

Lina: I skogen. När jag och Henny var där såg vi en älg och jag är rädd att en älg ska komma in i mitt rum när jag ska sova.

Intervjuare: Vad gjorde ni då i skogen?

Lina: Vi letade efter svampar och sen skulle vi gå tillbaka. Älgen var helbrun och liten.

Det vi kan utläsa av den första intervjun är att Stefan säger att älgarna äter upp snön. Han tror också att älgarna kan komma in i trädgården och huset eftersom de inte har något staket. Lina hade haft en verklig upplevelse av älg. Hon hade sett en levande älg i skogen och kunde beskriva hur den såg ut. Det framkom även rädsla för andra djur såsom rävar.

Intervjuare: Berätta för mig om något som du är rädd för.

Kajsa: Jag är rädd för rävar.

Intervjuare: Varför är du rädd för dem?

Kajsa: En gång har vi haft kycklingar men då åt en räv upp dem.

Det var farmors kycklingar.

Intervjuare: Hände detta på natten eller dagen?

Kajsa: Det hände på natten.

Intervjuare: Varför tror du att räven åt upp dem?

Kajsa: Räven var hungrig och det var rävens barn också.

Intervjuare: Ja, det är klart. Då fick ju de mat också.

Kajsa: Men nu är också kycklingmamman död.

Intervjuare: Varför är kycklingmamman död?

Kajsa: Räven åt upp den också.

Som det ser ut är inte Kajsa rädd för räven för sin egen skull men hon har en egen upplevelse av att räven har ätit upp farmors kycklingar och höna. Rädsla för ormar och spindlar var också något som kom fram och det handlade både om egna och andras upplevelser som hade skrämmt barnen. Utdrag ur intervjun med Emma angående rädsla för ormar:

Intervjuare: Kan du berätta om något som du är rädd för?

Emma: Ormar!

Intervjuare: Har du sett någon levande orm?

Emma: Ja, den var liten och det var en huggorm. Jag skulle cykla till mormor och då såg jag att den var levande.

Intervjuare: Vågade du cykla förbi den?

Emma: Den slingrade sig men jag kommer inte ihåg riktigt för det var så länge sedan.

Här kommer ett utdrag ur en annan intervju:

Intervjuare: Kan du berätta för mig om något som du är rädd för?

Peter: Jag är rädd för ormar.

Intervjuare: När är du rädd för ormar då?

Peter: Jag är rädd för ormar när jag går ut i skogen med mamma och

pappa för att slänga gräs och sånt där i skogen.

Intervjuare: Har du sett någon orm i skogen?

Peter: Nej, men Simon har sett en orm där. Han blev helrädd så han nästan svimmade på marken.

I intervjun med Emma angående hennes rädsla för ormar hade hon haft en verklig upplevelse. Hon hade sett en levande orm i verkligheten och hon visste även att det fanns en orm som kallades huggorm. Hon kom inte ihåg om hon vågat cykla förbi den eftersom det var så länge sedan som det hände och mera får vi inte veta om detta i intervjun. Peter upplevde ormar som skrämmande. Han hade enligt intervjun inte någon egen upplevelse av ormar men hade hört Simon berätta om sin upplevelse och rädsla för ormar. Det fanns även barn som hade en stark rädsla för spindlar som kunde liknas vid fobi där det även fanns en skräck för att äta bär eftersom det kunde vara spindlar i dem.

Barnen var även rädda för många andra vilda djur som vi beskrev tidigare. Vid analyserna av intervjusvaren framkom det att många av barnen hade verkliga upplevelser av när de besökt djurparker och sett dessa djur. Det fanns också fantasier där barnen berättade att de hade mött tigrar och vargar när de varit i skogen. Så här berättar Lena om sin rädsla för vargar:

Lena: Jag är rädd för vargar.

Intervjuare: Kan du berätta lite mera för mig?

Lena: Det var när jag var med min pappa i skogen och jobbade.

Det var en lördag, jag tog med mig en påse med sura bilar, det gjorde jag faktiskt. Jag satt i traktorn.

Intervjuare: Vart såg du vargen?

Lena: Åh, den var inte så farlig men det var en bebisvarg, den var inne i traktorn och jag vågade att hålla den för den hade inga klor.

Men sen kom mammavargen som var farlig men den rev mig inte.

Hon var snäll mot mig fast hon var snäll mot min pappa men arg på träden, fast hon bad min pappa att hugga ned träden fast det var ju bara det.

Här blandas fantasi och verklighet och Lena var helt allvarlig när hon berättade om denna händelse på ett ganska utförligt sätt.

Rädsla för tama djur framkom också och bestod av rädsla för hundar, grisar, kor och tjuvar. Det var djur som barnen hade träffat på och hade erfarenhet av som hade skrämt dem. Stina beskriver sin rädsla för grisar så här: ”Arga grisar är jag rädd för men en snäll gris på djurparken som jag vågade klappa, en sån vill jag ha”. Vi ser här att Stina inte generaliserar utan kan förstå att det finns olika grisar och att alla grisar inte är farliga. Hon övervann sin rädsla genom att det fanns en snäll gris på djurparken som hon vågade klappa. Detta ser vi också i citatet nedan där Kalle är rädd för stora hundar men där han säger att de små inte är farliga.

Jag är lite rädd för en hund som var stor och skällde på mig. Jag ställde mig bakom mamma. Min lillebror gick fram till den. Jag tål inte att klappa hundar, jag får bara klappa katter. Jag gick fram för jag trodde att jag kunde klappa den men så gick min lillebror fram och klappade den för han tål att klappa hundar. Jag blev rädd för att den skällde på mig men den ville bara hälsa. Små hundar är inte farliga.

Detta är en verklig händelse som Kalle har varit med om och han säger att hunden som skrämde honom genom att skälla, bara gjorde det för att han ville hälsa på Kalle. Han säger

vidare att han inte är rädd för små hundar. Han har en rädsla för hundar men som det framkommer här gäller denna rädsla inte alla hundar.

Döden

Rädsla för döden var också något som vi såg. Det handlade om rädsla för död både bland människor och djur. Här redovisas utdrag från en intervju med Rebecca angående rädsla för döden.

Intervjuare: Kan du berätta om vad du är rädd för?

Rebecca: Jag är rädd för att pappa ska bli död.

Intervjuare: Tänker du på det?

Rebecca: Ja.

Intervjuare: Är det någon som du känner som har dött?

Rebecca: Min gammalfarmor.

Intervjuare: Är du rädd för något annat?

Rebecca: Nej, det är jag inte, men min pappa sköt en älg som försvinde.

Intervjuare: Dog den inte?

Rebecca: Nej, men den springde till en annan älg.

Intervjuare: Är din pappa jägare?

Rebecca: Ja, och min farfar. Han har dödat tre älgar. Man ska ju dö när man blir gammal.

Intervjuare: Är det sådant som du tänker på?

Rebecca: Ja.

Rebecca har en rädsla för att pappa ska dö efter att ha varit med om ett dödsfall då en nära anhörig till henne har dött. Hon övergår till att berätta om när pappa och farfar varit i skogen och skjutit älg men återkommer igen till döden då hon säger som ett påstående att det är när människor är gamla som de ska dö. Hon har en egen erfarenhet av döden och vet att människor dör och har även upplevt att älgar dör vid älgjakten.

Barnens agerande vid rädsla

I vår undersökning kom det fram att barnen agerade genom att söka en trygg miljö eller agera våldsamt. Det som var en trygg miljö för barnen i vår undersökning var att gömma sig på olika ställen, söka tröst hos leksaker eller att uppsöka vuxna. Några av barnen agerade på olika sätt beroende på vad de blivit rädda för.

Söka en trygg miljö

Det framkom att många av barnen sökte en trygg miljö när de blev rädda. De använde då olika strategier som att lägga sig i sängen under en filt eller ett täcke, gömma sig under sängen eller på andra ställen såsom Julia gjorde. ”Jag gömmer mig under täcket för att inte bli så rädd”. ”Ett annat sätt som vi såg att barnen använde för att övervinna sin rädsla var att söka tröst hos leksaker såsom Lisa beskriver: ”Jag kramar mitt gosedjur, min stora nalle när jag blir rädd under täcket”. Att gå till någon av föräldrarna eller till båda för att söka tryggheten där var också något som framkom i många intervjuer. I vår analys av intervjuerna såg vi att det var ungefär lika vanligt att gå till mamma eller pappa och att en del sa att de gick till båda föräldrarna. Så här säger Nora:

Nora: När jag blir rädd hemma springer jag till mamma. På förskolan går jag inte till fröknarna för de kanske också är rädda.
Intervjuare: Vad gör du när du blir rädd i förskolan?
Nora: Då går jag in.

Som det framkommer i dialogen så går inte Nora till fröknarna när hon blir rädd i förskolan eftersom hon tror att de kanske också är rädda. På frågan om hur hon gör när hon blir rädd i förskolan då svarar hon att hon går in. För henne finns tryggheten inne i förskolan. Att gå till båda föräldrarna och lägga sig i deras säng var också något som förekom i intervjuvaren där Ellen säger så här: ”Det är bäst att sova när man är rädd, hos mamma och pappa”. Andra sätt som barnen använde för att söka trygghet var att stänga persiennerna så att älgarna inte kunde komma in samt att tända lampor.

Våldsamma uttryck

Vissa barn använde sig av mera våldsamma uttryck som att använda fiktiva vapen det vill säga låtsasvapen såsom laserpistol och lasersvärd som Olle. ”Jag tar fram ett svärd med döskalle på och hackar lejonerna”. Så här beskriver Joel att han gör när han blir rädd:

Intervjuare: Vad gör du när du blir rädd?
Joel: Jag skjuter med min laserpistol, med min riktiga cowboylaserpistol och då kommer det eld! Det enda felet är att man inte dör.

Pia säger så här:

Jag kan sparka bort spökena och monsterna. Först hjälper min pappa mig, sen hjälper mamma mig och sedan farmor, fast att hon sitter i rullstol.
Jag är bara rädd på dagen men jag har spolat ner spökena på tjottahejti.

Att skrämman tillbaka var också något som barnen använde vid rädsla. David visar med kroppsspråket hur han menar och säger så här: ”Då visar jag tänderna och morrar”.

Diskussion

I avsnittet kommer vi att diskutera det resultat som vi har kommit fram till samt vilka didaktiska konsekvenser det kan ge oss och andra verksamma lärare. Vi kommer också att diskutera den metod som vi använt oss av. Slutligen ges förslag på fortsatt forskning inom ämnet.

Resultatdiskussion

Som vi skrev i början av vår undersökning så var vårt syfte att ta reda på vad förskolebarn är rädda för och hur de agerar vid rädsla. Har vi då fått svar på vårt syfte? Ja, enligt våra analyser av intervjuerna anser vi att det har framkommit ett bra vetenskapligt resultat som till stor del stämmer överens med vad olika forskare har kommit fram till i sina undersökningar angående rädsla hos barn. I resultatdiskussionen reflekterar vi över barnens svar och kopplar dem till vår bakgrund såsom Malmqvist (2007) menar att resultatet ska placeras i ett sammanhang och relateras till teorier och tidigare forskning.

Rädslor vid verkliga händelser

Mörker och nattliga rädslor

Mörkrädsla var något som vi såg i vårt resultat där barnen bland annat tog upp sin rädsla för mörker vid strömavbrott då det blev alldeles mörkt och mörker i källaren. Detta är något som vi kan hålla med om som en vanlig rädsla där vi ofta stött på barn som är rädda för att gå ut när det är mörkt och då velat ha med sig en ficklampa eller att någon vuxen ska följa med dem. Tamm (2003) skriver att barn redan från 2-3 års ålder börjar att bli rädda för när det är mörkt. Hon menar att sömnstörningar och nattliga rädslor är något som är vanligt i förskoleåldern då barnen har utvecklat sin fantasi. Enligt henne är dessa rädslor vanliga och hör till utvecklingen och brukar oftast försvinna av sig självt. Enligt Robinsson och Rotter (1991) är rädsla för mörker en vanlig rädsla i åldern 3-6 år. Enligt Piaget och Inhelder (1969) så lever barnen i en magisk värld där drömmar blir verklighet och blandas ihop med fantasi. Den nattliga världen får då liv och fantasier om troll och spöken kan bli en verklighet som skrämmer barnen framförallt när det är mörkt. Detta var något som vi märkte stämde väl överens på barn i de åldrar som vi intervjuade. Därför är det mycket viktigt som vi skrev om tidigare enligt Piaget (1929/1989) att verkligen inta barnens perspektiv och lyssna aktivt och vara uppmärksam samt att se vad som ligger bakom barnets beteende.

Drömmar

Något som kom fram i vår undersökning var rädsla i samband med drömmar där barnen bland annat drömt om spöken, stora hundar och drakar. Enligt Tamm (2003) som vi skrev i bakgrunden tror barnen när de vaknar efter en otäck dröm att den är verklig och det är då svårt att lugna dem. Detta är något som vi har egna erfarenheter av då vi varit med om barn som vaknat efter att ha haft en mardröm. Barnet har då varit väldigt svårt att trösta eftersom det verkligen tror att det som drömmen handlade om var verkligt. Tamm anser att otäcka drömmar som blandas med verkligheten kan förekomma under en lång tid och eftersom barnen tror att det de drömt har hänt på riktigt kan de bli mycket rädda. Hon skriver vidare att det barn ofta drömmer om är att de blivit jagade eller förföljda. De kan också drömma om att någon ska skada dem eller döda dem. Enligt Piagets teori (1929/1989) tror barn i det preoperationella stadiet att drömmarna kommer utifrån och finns i deras rum. De förstår inte i denna ålder enligt Piaget att de kommer ifrån deras egna tankar och därför ska vuxna enligt honom ta barnen på allvar och trösta dem.

Smärta

Några av barnen hade en rädsla för att skada sig eller bränna sig på brännässlor och Tamm (2003) har skrivit en del om medicinska rädslor där barn har en rädsla för att få ett sår eller en skada på sin kropp där det kommer blod. Detta är något som alla som har kommit i kontakt med barn säkert har varit med om. Skadar sig barnet och det kommer blod blir de mycket mer rädda och ledsna än om det inte blöder. Oftast kan det hjälpa med att barnet får ett plåster som vi såg i vårt resultat då Anna fick blod på armen när hon cyklade omkull och då fick ett plåster.

Döden

I vår undersökning var det endast ett av barnen som tog upp rädsla angående döden hos människor. Hon var rädd för att pappa skulle dö och berättar att hennes gammalfarmor hade dött. Hon säger som ett påstående eller fråga med eftertryck att ”man ska ju dö när man blir gammal”. Tamm (1979) skriver att rädsla för att någon anhörig ska dö oftast inte kommer förrän vid cirka fem års ålder vilket kan vara en förklaring till att det inte var flera av barnen som tog upp rädsla för döden. Gyllenswärd (1997) skriver som vi såg i vårt resultat att denna rädsla oftast kommer i samband med att någon anhörig har dött. Han menar att rädslan att någon anhörig ska dö och barnet lämnas ensam kvar är en av de starkaste rädslorna hos barn. Detta kan vi hålla med om därför att vi själva har sett hur barn som har mist en förälder blir väldigt rädda och oroliga för att något ska hända även den andra föräldern. De blir då väldigt bundna till den kvarvarande föräldern och vill vara i hans/hennes närhet hela tiden dygnet runt. Vi anser också att det är som Tamm (2003) skriver att för många barn som inte upplevt döden i sin omgivning är den okänd och inget som det talas om. De kanske bara har upplevt döden i samband med att något djur har dött. I leken leker oftast barn att någon är död när den ligger ner och blundar och efter en stund blir den levande igen. Många av dem förstår inte att döden är slutgiltig och att den som är död aldrig kan komma tillbaka igen. Detta stämmer med Piagets (1969) teori där han anser att barnen inte har så stor dödsrädsla i åldern 2-7 år eftersom de tror att den som är död kan bli levande igen.

Djur

Något som vi kan konstatera är att de flesta barn i vår undersökning är rädda för någonting. I vårt resultat om barns rädslor fann vi att en vanlig rädsla hos barnen var rädslan för djur och då framförallt vilda djur. Robinson och Rotter (1991) anser också att det är en av de vanligaste rädslorna i åldern 3-6 år. Det framkom i vårt resultat att vissa barn var rädda för djur som de hade sett på djurparken. Detta är något som vi inte har reflekterat över tidigare att besök på djurparker kan skapa rädsla hos barn. I vårt yrke kan det vara viktigt att tänka på att vissa utflykter som till exempel djurparker kan upplevas som skrämmande för barn. Även Tamm (2003) skriver om att rädsla för djur eller fobier som hon kallar det kan leda till att barnen inte vill gå ut eller gå till skogen. Hon skriver vidare att vuxna kan överföra sina rädslor till barnen eftersom barn lär sig genom att se på andra. Piaget (1951/1999) skriver att barn imiterar andra och då även vuxnas beteende. Här kan vi som pedagoger enligt Tamm (2003) medverka till barnens rädsla genom att vi visar rädsla för spindlar, ormar och andra vilda djur och även genom att vi varnar barnen för till exempel ormar när vi går ut i skogen. Blir vi som vuxna rädda för till exempel en spindel eller groda och visar det med avsky inför barnet genom negativa gester, tonfall och vårt ansiktsuttryck så påverkar det barnet. Hela vårt kroppsspråk signalerar för barnet att detta verkligen är något att vara rädd för. Vi kan istället göra tvärtom och tala med barnet i positiva ordalag och positiva gester och kanske ta på grodan och visa att det inte är något farligt. På det viset överför vi inte den negativa attityden till barnet och skapar ingen ny rädsla hos barnet, allt enligt vad Tamm (2003) också anser. Barnet tar då upplevelsen med grodan eller spindeln helt naturligt och det blir inget konstigt. På det viset kan vuxna vara bra förebilder och barnet behåller på det sättet sin nyfikenhet inför till exempel grodan, utan att känna någon slags rädsla. Rädsla för ormar och spindlar var något som framkom i vårt resultat och vi anser att det mycket väl kan vara så att det är vuxna eller andra barn som genom sitt sätt att reagera inför just dessa djur har påverkat barnen.

Rädsla för älgar var något som förekom i många intervjuer och det gjorde oss förvånade. Det fick sedan sin förklaring vid samtal med pedagoger på en av förskolorna efter intervjuerna, då

det framkom att deras tema den sista terminen hade handlat just om älgar. Vi såg också att rädsla för älgar även kom upp på den andra förskolan och det tror vi beror på att flera av barnen bor på landet och har föräldrar eller anhöriga som är jägare. Älgjakt är då något som det pratas mycket om och barnen har sett vapnen som används och även döda älgar. De olika årstiderna och vad det innebär anser vi kan ha betydelse för vad som kommer upp i en sådan här undersökning. Hade vi till exempel intervjuat barnen lite senare runt Halloween hade det nog kommit upp mera om spöken och andra otäcka saker.

Det fanns flera av barnen som hade en rädsla för tama djur som de hade en egen upplevelse av. Vi såg till exempel att det var barn som var rädda för hundar som de mött och även andra tama djur såsom grisar, kor och tjurar. Enligt Hartman (1986) var verklighetens faror som vi skrev i bakgrunden det som var mest skrämmande för barnen, som bland annat olika djur. Något som vi också såg var att barnen inte generaliserar som vi såg när det gällde rädslan för hundar och grisar. De kunde här förstå att vissa hundar är farliga medan andra inte är det. Stora grisar var farliga men inte de små som fanns på djurparken.

Fantasi och verklighet

Piaget och Inhelder (1969) skriver att barn har svårt att skilja på fantasi och verklighet och därför kan de inte riktigt förstå att vilda djur såsom lejon och tigrar inte finns i skogen utan bara på djurparken. I vårt resultat var det flera av barnen som sa att de trodde att de vilda djuren fanns i skogen och även kunde finnas i rummet och det anser vi är fantasier som har blandats med verkligheten.

Det var många av barnen i vår undersökning som var rädda för överkliga fenomen såsom monster, spöken och drakar. Några av barnen var rädda för spöken fast de samtidigt sa att de inte fanns. I bakgrunden ser vi att Hartman (1986) anser att det finns en lustbetonad rädsla hos barnen då de är rädda för spöken, monster och odjur där barnen har svårt att veta var gränserna går mellan det lustbetonade och otäcka. Detta anser vi hör ihop med att de har en rik fantasi i denna ålder som kan blandas ihop med verkligheten. Som vi skrev i bakgrunden så älskar barnen att höra på sagor i denna ålder och många berättelser eller sagor handlar enligt Tamm (2003) om farliga och hotfulla figurer såsom spöken, troll och häxor. De ser också på en del filmer om dessa figurer där bilderna rör sig snabbt vilket kan vara skrämmande för barnen. Enligt Piaget och Inhelder (1969) tror barnet i 4-5 års åldern att allt som rör sig är levande och kan styras av viljan. För dem finns överkliga saker som feer, spöken, häxor och monster. De lever enligt författarna i en magisk värld och blandar ihop fantasi och verklighet. Här håller vi inte riktigt med Piaget i sin teori där han anser att barn i det preoperationella stadiet inte kan skilja mellan fantasi och verklighet. Detta anser vi inte stämmer för alla barn, eftersom vissa barn är väldigt medvetna om vad som är fantasi och verklighet. I hans teori generaliserar han när han säger att barn i detta stadiet inte kan skilja mellan fantasi och verklighet. Ett bra exempel på detta är intervjun där Anna berättar om när hon blev skrämmd av skorna i källaren. Hon vet att det är ett par skor men att de i mörkret såg ut som monster och det var det som skrämde henne. Här kan vi också se ett typiskt exempel på animism som vi skrev om i bakgrunden där Piaget och Inhelder (1969) skriver om att ting kan få liv och då upplevs som skrämmande som när skorna i detta exempel blev till monster. Piaget menar att eftersom barnen har ett eget liv uppfattar de allt annat som levande.

Så här beskrev barnen att de gjorde vid rädsla

När det gäller vårt resultat om hur barn agerar vid rädsla var det svårt att få barnen att prata om det. Många svarade att de inte visste och vi upplevde att flera barn hade svårt att sätta ord på vad de gjorde när de blev rädda och istället svarade att de inte visste.

Söka trygghet

Något som framkom var att barnen agerade genom att söka trygghet på olika sätt som att lägga sig i sängen under täcket eller en filt, gömma sig, tända lampan eller söka trygghet hos sina föräldrar. I vår undersökning sa många av barnen att de gick till sina föräldrar när de var rädda. Sylvander och Ödman (1985) såg i sin undersökning om barn i åldern 9-12 år att många barn sökte tröst hos leksaker eller husdjur eftersom de inte hade någon människa att vända sig till. Även Tamm (1982) skriver om att när föräldrarna eller andra barn bråkade eller grälade försökte barnen att slå tillbaka, gömma sig eller söka tröst hos leksaker eller husdjur. I vår undersökning var det endast ett barn som sa att hon sökte tröst hos sitt gosedjur när hon blev rädd. Att många av barnen i vår undersökning gick till sina föräldrar när de blev rädda anser vi beror på att barnen i vår undersökning var 3-5 år och då är det mest naturligt att gå till sina föräldrar vid rädsla.

Enligt Sylvander och Ödman (1985) är rädsla en vanlig känsla som människor bör känna till och behöver ha ett försvar mot. Barn ska inte skyddas för alla faror men genom att vuxna har kunskap om barns rädslor och vad som skrämmer dem kan de hjälpa barnen. De skriver vidare att det är viktigt med kunskap om utvecklingspsykologi eftersom det är naturligt att barn har vissa rädslor vid olika åldrar under livet som går över av sig självt eller som de hanterar på egen hand. Även Robinson och Rotter (1991) menar att rädsla hör till barnens utveckling och att den oftast går över av sig själv men att vi ska lära barn att handskas med den. Piaget (1929/1989) skriver om det magiska tänkandet vilket innebär att barnen tror att de genom vissa ritualer kan skydda sig mot saker som de är rädda för. Han anser att det är viktigt att de vuxna känner till dessa ritualer och respekterar dem eftersom det gör att barnen kan känna sig trygga. Vid nattliga rädslor som vi såg i vårt resultat, kan det som vi skrev i bakgrunden enligt Tamm (2003) vara bra att den vuxne tillsammans med barnet undersöker rummet innan det går och lägger sig och även att de får ha lampan tänd.

Vi anser att det är viktigt att det finns vuxna som ger barnen stöd och trygghet när barnen upplever rädsla såsom barnen i vår undersökning sa att de gick till sina föräldrar när de var rädda. Detta betonar Brodin och Hylander (2002) också där de skriver att barnen behöver den vuxnes stöd framförallt vid nya situationer. Brodin och Hylander menar att den vuxne kan genom att le, nicka och visa positiv uppmuntran mot barnen visa om det är en farlig situation eller inte. De skriver vidare att barn som känner trygghet och stöd av vuxna är inte rädda längre. Robinson och Rotter (1991) anser att vi ska lära barn att leva med rädslor och prata om dem. De menar också att barnen behöver människor som de kan få hjälp och stöd av när de är rädda och att det är viktigt att stärka deras självkänsla, ge trygghet och lyssna till dem. Robinson och Rotter skriver vidare att om vi vet vad barnen är rädda för kan vi hjälpa dem. Är de till exempel rädda för mörker kan den vuxne gå ut tillsammans med barnet i mörkret och titta på stjärnor så att barnen vänjer sig vid mörker. Något annat som de anser kan vara bra är att läsa om mörker och varför det blir mörkt. Tamm (1979) betonar också hur viktigt det är att det finns vuxna runt barnet som ger värme och trygghet.

Bearbetar sin rädsla genom symbolisk lek

Något som vi ofta har sett är att barn leker sådant som de har varit med om som till exempel tandläkarbesök, sjukhusvistelse, krig eller andra saker som varit skrämmande för dem. Oftast har de då dockor eller kamrater som patienter vilka får utstå saker som att till exempel få en spruta. Vi ser här att barnen i den symboliska leken kan byta perspektiv. Från att ha varit den som blivit utsatt för den skrämmande upplevelsen vid till exempel läkarbesök blir de i den symboliska leken åskådare till det som skrämt dem och bearbetar på så sätt den händelsen. Detta kan vara ett sätt för dem att bearbeta sin rädsla som vi inte ska hindra dem ifrån. Enligt Tamm (1979) så leker barnen dessa symboliska lekar då de skapar en verklighet som de vill ha. De kan då bearbeta sin rädsla och överför de känslor de känt och upplevt på kamrater eller leksaker. Piaget (1951/1999) skriver också om den symboliska leken där barnen kan bearbeta sin rädsla. Han beskriver det så att de tar ett steg ut ur verkligheten och omformar den efter sina behov. Som vi såg i hans teori så spelar de upp sitt liv men ändrar det efter sin vilja där verkligheten ersätts med fantasi. Han menar också att på grund av sitt egocentriska tänkande märker de inte att sanningen förvrängs när de ändrar verkligheten efter sina egna önsknings. Som vi skrev i bakgrunden innebär det egocentriska tänkandet enligt Piaget (1964/1988) att barnen inte kan sätta sig in i en annans situation som till exempel när en förälder vill vara i fred på grund av huvudvärk och barnet ändå fortsätter att tjata. Barnet kan enligt Piaget inte sätta sig in i förälderns situation och se det från hans/hennes synpunkt.

Skrämma, hota eller agera våldsamt

Brodin och Hylander (2002) menar att barn hanterar rädsla på olika sätt. Vissa barn kan hota eller skrämma eller slå andra för att få en känsla av makt och för att känna att de bestämmer. Oftast är det enligt dem barn som är ängsliga och känner sig maktlösa som agerar på detta sätt. Vi såg i vårt resultat att barn sa att de använde fiktiva vapen såsom svärd och pistoler vid rädsla och det var endast pojkar i vår undersökning som sa det. Enligt Brodin och Hylander finns det många till ytan tuffa pojkar som skräms men egentligen är små och försvarslösa. De kan enligt författarna visa sig tuffa för att övervinna sin egen rädsla. Detta är något som vi har egen erfarenhet av där de som hörs och syns mest oftast är de som är mest osäkra och ängsliga. Något annat som kom upp var att sparka bort spökena och spola ned dem på toaletten.

Metoddiskussion

Vårt val av metod i form av kvalitativa intervjuer beror på att vi vill veta hur barn tänker och därför passar den kvalitativa metoden bäst. Enligt Lökken och Söbstad (1995) så är intervjuer en metod som passar för att undersöka och se helheten. Intervjuer kräver förarbete som är tidskrävande och det finns också risk för felkällor framförallt vid barnintervjuer. Det är enligt dem en metod som kräver mycket men om den hanteras bra kan den ge mycket och passar för många frågeställningar och ämnesområden. För oss kändes det som den bästa metoden för att få reda på barns tankar om rädsla samt agerande vid rädsla genom att intervjua dem. Genom detta sätt kunde vi undersöka rädsla från barns perspektiv och få reda på deras tankar och funderingar om det. Något som vi märkte vid vår undersökning var att en del av barnen gärna ville bli intervjuade flera gånger. Detta stämmer bra överens med vad Kvale (1997) säger om den kvalitativa intervjun. Han menar att den intervjuade tycker att det känns bra att få så

mycket personlig uppmärksamhet och att just en enda annan människa tar sig tid till att verkligen lyssna just här och nu (Kvale, 1997).

Vi har alltså använt oss av barnintervjuer och det gäller som Lökken och Söbstad (1995) skriver att vara medveten om att det är en tidskrävande metod. För att få göra intervjuer med barn måste intervjuaren informera om sin undersökning och få ett medgivande från föräldrarna vilka måste få tid på sig att lämna in medgivandeblanketterna. Det var också så att flera av barnen inte ville bli intervjuade av oss trots föräldrarnas tillåtelse vilket vi måste respektera. Vi kände inte barnen så väl och vissa inte alls, så det var inte så lätt för dem att våga ställa upp på en intervju. Hela tillvägagångssättet var ganska ovanligt för barnen genom att sitta enskilt med en person och dessutom bli inspelad på bandspelare vilket var en ny och ovanlig upplevelse för de flesta barn. Ämnet som vi hade var heller inte lätt eftersom det inte var något som de hade tagit upp tidigare i barngrupperna. En annan viktig sak är att inte avbryta barnen i deras lek eller aktiviteter. Det förekom planerade aktiviteter vid förskolorna vid vissa dagar såsom barntimmar, utflykter och utevistelse. Även tider för måltider, barns vistelsetid, sjukdom och ledighet måste respekteras så det gällde att hitta tider som passade. Barnen var också väldigt leksugna och hade svårt att gå ifrån för att medverka vid intervjuerna. Eftersom vi hade begränsat med tid och ändå var på förskolorna många dagar hann vi inte med flera intervjuer trots att det fanns flera som vi kanske skulle ha kunnat intervjuas. Vi fick ändå 19 intervjuer som vi kunde använda i vårt resultat och med det kände vi oss nöjda. De barn som medverkade verkade tycka att det var spännande och ville gärna lyssna på bandinspelningen efteråt.

Att vi gjorde barnintervjuerna en och en och inte tillsammans var bra eftersom det skapade en större trygghet hos barnen att vi inte var flera vuxna och dessutom var vi delvis kända av barnen där vi gjorde våra respektive intervjuer. Intervjuerna gjordes i form av ett samtal där vi med våra frågor försökte leda in dem på det vi ville ha svar på. Vi kände att det var svårt att formulera frågor eftersom vi måste följa upp barnens svar med följdfrågor men vi tyckte ändå att det var bra att ha frågor som stöd. Barnen förstod våra frågor men de kom ibland ifrån ämnet så vi fick leda dem tillbaka. Gruppintervjuer är något som kunde ha använts men vi märkte redan när vi berättade för barngruppen om vår undersökning att när någon svarade att de inte var rädda för något så föll flera barn in och svarade på samma sätt. Vi ansåg att de skulle påverka varandra och att vi inte skulle få fram det enskilda barnets tankar om rädsla vid en gruppintervju.

Något som vi också skulle kunnat använda oss av är observationer. Att vi inte valt detta beror på att det kan bli för tidskrävande att observera och få fram ett resultat i vårt ämne och dessutom ville vi också höra respondenterna berätta om sina tankar och uppfattningar. Det är också svårt att få bra reliabilitet vid observationer eftersom felkällor kan inträffa både före, under och efter observationer genom att observatören ser det han/hon vill se (Patel & Davidsson, 2003). Ett alternativ för vår del kunde ha varit att kombinera intervjuerna med observationer men vi ansåg inte att tiden räckte till för detta.

En annan metod som skulle kunnat användas är enkäter men intervjuer ger mer noggranna svar än enkäter. Dessutom var barnen som skulle delta i undersökningen så små att de inte var läs och skrivkunniga. De skulle då behövt hjälp av vuxna vid ifyllandet av enkäten och det kunde påverkat hur de svarade på frågorna. Med intervju nås inte så många respondenter men det finns möjlighet till djupare svar (Kvale, 1997).

Som vi skrev tidigare så anser Lökken och Söbstad (1995) att finns det risk för felkällor vid barnintervjuer. Det kan vara så att vår förförståelse som vi bland annat fått genom att läsa litteraturen till bakgrunden har gett oss förutfattade meningar vilket kan ha påverkat oss vid tolkningen av svaren vid barnintervjuerna. Vi har också sett att vi ibland ställde ledande frågor även om vi var medvetna om det och försökte undvika det. Vissa barn hade dessutom ett otydligt språk och svårt att uttrycka sig och för andra var det svårt att kunna sätta ord på rädslan. Detta är något som även Couchoud och Denham (1990) skrivit om då de sett att barn har svårt att känna igen och beskriva rädsla. Något som vi kunde ha gjort för att få barnen att berätta mera hade varit att samtala med barnen mera naturligt medan de till exempel satt och ritade. Det kunde kanske också varit bra att använda bilder eller en bok vid samtalet. Kanske hade det varit lättare att få dem att berätta mera om de varit flera eller en liten grupp vid intervjuerna. Sedan anser vi att det varit bra om barnen känt oss bättre eftersom de då kanske haft större förtroende och vågat prata mera om ett sådant här ganska känsligt ämne.

I vår undersökning har vi sett att kvalitativa intervjuer är ett bra sätt att använda sig av för att få reda på barns tankar och funderingar. Det är då viktigt att ta barns perspektiv för att få reda på deras tankar och vad som är viktigt för dem. Genom att ta barns perspektiv och vara lyhörda samt lyssna till dem kommer barns tankar och erfarenheter fram. För att få kunskap om hela barnet behöver vi veta vad barn tänker och känner. Intervjuer är ett bra sätt som vi kommer att använda oss av i vårt arbete med barn i förskolan för att lära känna barnen samt för att få en större och djupare förståelse för dem. Något annat som vi lärt oss är att inte låta förutfattade meningar påverka oss utan att ta oss tid och verkligen lyssna till vad barnen säger.

Didaktiska konsekvenser

Vi har sett att det är viktigt att känna till vilka rädslor som kan finnas hos barn eftersom rädsla kan skapa osäkerhet och leda till att barnen kanske inte vill gå ut eller vara med på vissa aktiviteter. Något annat som vi blivit medvetna om genom denna undersökning är att vuxna kan överföra sina rädslor till barnen samt skapa rädsla genom att varna dem för olika saker. Om vi vuxna omedvetet visar rädsla för till exempel spindlar genom vårt kroppsspråk eller uttalar oss negativt om dem så överför vi en negativ känsla för spindlar till barnen.

I vår yrkesroll behöver vi känna till vilka rädslor som kan förekomma i olika åldrar och att de oftast går över av sig självt men att en del barn kan behöva hjälp och stöd. Barnen behöver ha tillgång till trygga vuxna i sin närhet. De behöver också lära sig att hantera sin rädsla så att rädslan inte utvecklas till fobier eller leder till att de blir osäkra och rädda. Vi har också sett att barn har svårt att sätta ord på och uttrycka känslor och därför kan de missbedömas genom att vi inte förstår vad som ligger bakom deras beteende.

För att få reda på barns tankar, känslor och funderingar är det bra att intervjua eller samtala med dem. Det är då bra att ställa sig de didaktiska frågorna när, vad, hur och varför. Genom att som pedagog intervjua och samtala med barn utmanas barnens tankevärld och de måste reflektera vilket påverkar deras tänkande, lärande och utveckling. De flesta barn tycker att det är roligt att intervjuas och att få uppmärksamhet av en enda pedagog som lyssnar på dem ingående. Det är en bra metod som borde användas mera för att förstå barnens perspektiv. Något annat som är bra är att observera barnen eftersom de oftast bearbetar sina upplevelser och skrämmande händelser i leken. Genom att observera dem kan vi se vad de varit med om som kanske skrämmt dem. Det är också viktigt att låta dem leka det som de upplevt som skrämmande även om det kan innebära att de leker krig eller andra lekar som vi inte alltid

upplever så positivt, men som de kanske behöver leka för att bearbeta sina upplevelser. I symbolleken som vi har skrivit om i vårt arbete kan barnen bearbeta det som de varit med om. De kan till exempel ha varit med om en nära anhörigs sjukdom eller död vilket blivit en traumatisk upplevelse för barnen som de behöver bearbeta. Barnen behöver då få leka verkligheten som de upplevt i samband med denna upplevelse och genom leken kan deras upplevelser bearbetas och tolkas så att de bättre kan förstå och hantera den svåra händelsen eller situationen. Det är viktigt att barn övervinner sin rädsla så att den inte stannar kvar inombords. Därför måste pedagoger vara medvetna om betydelsen av barns lek där de leker verkligheten i syfte att förstå, bearbeta och tolka den rätt.

Att arbeta med tema om sådant som kan vara skrämmande för barnen som till exempel mörker, drömmar eller döden kan innebära att barnen vågar prata om sin rädsla. Något som vi såg i vår undersökning var att när pedagoger arbetar med tema kan det ibland medföra att barnen upplever andra saker än det som är tänkt. Det kan därför vara bra att utvärdera temat med barnen efteråt för att få reda på vilka tankar som kommit upp hos barnen.

Ett annat sätt som vi kan använda är att läsa böcker som handlar om rädsla för att få igång en diskussion om vad barnen är rädda för och hur de gör vid rädsla. Drama och teater där barnen agerar själva eller använder dockor är också ett bra sätt att använda sig av. Där kan de ha olika roller och på det sättet uppleva känslor och även få större förståelse för andras känslor. Genom detta kan de se och uppleva känslor som rädsla från olika perspektiv. Barnen behöver också ha närvarande trygga vuxna som de har förtroende för så att de vågar dela med sig av sina erfarenheter och känslor. Sedan beror det på barnens upplevelser vad som kommer upp i en sådan här undersökning. Har det inträffat någon speciell tragisk eller otäck händelse, olycka eller ett dödsfall i barnens närhet sätter det igång tankar hos barnen som inte finns där i vanliga fall och då arbetar man som pedagog eller vuxen med barns rädslor på ett annat och mera medvetet sätt.

Varför är det så viktigt att känna till barns olika rädslor i förskoleåldern och hur kan vi ha användning av vår undersökning i vårt fortsatta yrkesliv? Genom vår forskning har vi sett att barnen behöver ha trygga förebilder av närvarande vuxna i alla här och nu situationer som uppstår. Det är då bra att vara till hands och förstå vad som kan ligga bakom och vad som kan utlösa rädsla hos barnen. Det är också viktigt som vi såg i vår undersökning att barn vågar prata om och kan sätta ord på rädslan samt att de får reda på att alla är rädda ibland. Om barn får lära sig det redan när de är små har de lättare att våga prata om rädsla även när de blir äldre. Barn som inte kan hantera sin rädsla på rätt sätt kan bli väldigt tuffa och hotande och använda våld. Rädslan kan skapa ett destruktivt beteende och barnen kan bli negativa ledare. Barnen behöver känna igen känslan för rädsla och kunna beskriva den. De behöver också veta hur de ska hantera och uttrycka sin rädsla så att de inte blir missförstådda vilket kan leda till aggressivitet och ilska. Vissa barn har inga trygga vuxna i sin närhet som kan ge dem stöd och hjälp och därför blir pedagoger som arbetar med barn väldigt viktiga eftersom de kan vara barnens enda trygghet. Barn som är osäkra och otrygga kan inte lyssna och lära sig nya kunskaper då deras uppmärksamhet är upptagen av tankar om det som de är rädda för. Hela deras tid kanske går åt till att fundera på saker som de är rädda för och sådant som de tror ska hända. Känslan av otrygghet kan leda till att de får en dålig självbild och självförtroende och därför inte vågar att prova på nya saker. Ett tryggt barn med en bra självkänsla har en nyfikenhet och lust på livet.

Förslag till fortsatt forskning

Ett förslag till fortsatt forskning är att undersöka barns rädslor när de är 6 år och går i förskoleklass för att ta reda på vad de är rädda för i den åldern och hur de agerar då. Det kan vara så att de har lättare att uttrycka sig eftersom de oftast har ett bättre ordförråd och kanske är mer pratsamma än barn i den åldersgrupp där vi gjorde vår undersökning. Något som också skulle vara intressant att undersöka är om det är någon skillnad i hur pojkar och flickor uttrycker sina rädslor och hur de agerar.

Tack

Vi vill slutligen tacka barnen som har ställt upp och deltagit i vår studie genom att svara på våra frågor och föräldrarna som tillät oss att intervjua deras barn. Vi passar också på att tacka vår handledare Rauni Karlsson som har givit oss handledning och stöd under arbetets gång.

Källförteckning

- Brodin, Marianne & Hylander, Ingrid (2002). *Själv-känsla: Att förstå sig själv och andra*. Stockholm: Liber AB.
- Couchoud, Elizabeth A. & Denham, Susanne A. (1990). Young preschooler's understanding of emotions. *Article Child Study Journal*, Vol.20: 3, ss.171-192.
- Doverborg, Elisabet & Pramling, Ingrid (2000). *Att förstå barns tankar. Metodik för barnintervjuer*. Stockholm: Liber AB.
- Evenshaug, Oddbjörn & Hallen, Dag (2001). *Barn- och ungdomspsykologi*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- FOCUS (1981). *Människan*. 4 uppl. Stockholm: Esselte Focus Uppslagsböcker AB.
- Gyllenswärd, Göran och Rädda Barnen (1997). *Stöd för barn i sorg*. Rädda barnens Förlag.
- Götblad, Carin. (2008). Förskolan bästa vapnet för polisen. *Lärarnas Tidning*, nr 2, s.14.
- Halldén, Gunilla (2003). Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk forskning i Sverige*, nr 1-2, s.12-23.
- Hartman, Sven, G. (1986). *Barns tankar om livet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Kihlström, Sonja (2007). Fenomenografi som forskningsansats. Dimenäs Jörgen (red.). I *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket – vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. (s.157-173). Stockholm: Liber.
- Kihlström, Sonja (2007). Intervju som redskap. Dimenäs Jörgen (red.). I *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket – vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. (s.47-70). Stockholm:Liber.
- Kihlström, Sonja (2007). Uppsatsen – examensarbetet. Dimenäs Jörgen (red.). I *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket – vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. (s.226-242). Stockholm: Liber.
- Klintberg af, Bengt (1995). Barns rädsla – förr och nu. *Lärarnas Tidning*, nr 24, s.12-13.
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, Annika (1993). *Intervjumethodik. Den professionellt genomförda intervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lökken, Gunvor & Söbstad, Frode (1995). *Observation och intervju i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

- Malmqvist, Johan (2007). Analys utifrån redskapen. Dimenäs Jörgen (red.). I *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket – vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik.* (s.122–132). Stockholm: Liber.
- Nationalencyklopedin (2008). www.ne.se [läst 2008-09-30].
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning.* 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Piaget, Jean & Inhelder, Bärbel (1969). *The psychology of the child.* London: Routledge & Kegan Paul.
- Piaget, Jean (1964/1988). *Barnets själsliga utveckling.* Lund: Sandby Grafiska.
- Piaget, Jean (1929/1989). *The Child's Conception of the World.* Totowa, New Jersey: Rowman & Littlefields publishers, Inc.
- Piaget, Jean (1951/1999). *Play, Dreams and Imitation in Childhood.* London: Routledge.
- Qvarsell, Birgitta (2001). Det problematiska och nödvändiga barnperspektivet. I Henry Montgomery & Birgitta Qvarsell (red.). *Perspektiv och förståelse. Att kunna se från olika håll.* (s. 90–105). Stockholm: Carlssons.
- Robinson III, Edward H. & Rotter, Joseph C. (1991). Children's fears: Toward a preventive model. *School Counselor*, Vol 38: 3, ss. 187-202.
- Sylvander, Inga & Ödman, Maj (1985). *Jag är rädd för att bli bortglömd och ensam.* Stockholm: Brombergs.
- Tamm, Maare (1979). *Barns tankevärld.* Stockholm: Esselte Studium.
- Tamm, Maare (1982). *Barnets känslövärld.* Stockholm: Esselte studium.
- Tamm, Maare (2003). *Barn och rädsla.* Lund: Studentlitteratur.
- Trost, Jan (2007). *Enkätboken.* 3 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för förskolan, Lpfö 98.* Stockholm: Fritzes.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.* Tillgänglig: <http://www.vr.se/download/18.427cb4d511c4bb6e38680002601/forskningsetiska_principer_fix.pdf> [läst 2008-10-20].
- Öhman, Margareta (2003). *Empati genom lek och språk.* 2 uppl. Stockholm: Liber.

Intervjufrågor till barnen i förskolan angående rädsla:

1. Berätta för mig om någon gång när du blivit rädd.
2. Hur kom det sig att du blev rädd?
3. Vart var du när du blev rädd?
4. Var det någon med dig eller var du ensam?
5. Berätta lite mer.....
6. När hände detta? Var det på dagen när det var ljust eller var det på natten när det var mörkt?
7. Hur gjorde du då?
8. Berätta lite mer för mig.....
9. Vad finns det mera som du är rädd för? Berätta för mig.
10. Vad tycker du är bra att göra när du blir rädd? Hur brukar du göra?

Oavsett vilka frågor vi ställer till barnen måste dessa följas upp med utgångspunkt i barnens svar. Det kräver att vi är lyhörda för barnens svar och formulerar följdfrågor utifrån det barnet säger.

Hej!

Mitt namn ärJag studerar på högskolan i Borås och läser nu min sista termin på lärarprogrammet med inriktning mot förskola/förskoleklass. I slutskedet av utbildningen ska jag tillsammans med en kamrat skriva ett examensarbete.

Vi är intresserade av hur förskolebarn upplever rädsla och vill komma ut till förskolan för att samtala med barnen om vad rädsla innebär för dem. Vår studie innebär inte någon testning av barnen.

Vår önskan är att få komma till förskolan och intervjua barnen och att spela in dessa intervjuer på band. Medverkan är frivillig och vi kommer att ta hänsyn till om barnet önskar delta eller inte.

Jag kommer endast att använda intervjuerna i forskningssyfte och resultatet redovisas i en uppsats. Bandinspelningar och anteckningar ska lagras så att inga utomstående kan ta del av dem och raderas efter avslutat arbete. I den färdiga rapporten ska inte barnen kunna identifieras eftersom vi inte använder deras namn eller namn på förskolan.

Vad jag behöver för att kunna påbörja intervjuerna är ett medgivande från Dig/Er om att få göra en inspelad intervju med ditt barn. Vill ni veta något mer kring vårt examensarbete eller har övriga frågor så är det bara att höra av sig till mig. Fyll i medföljande blankett och lämna till personal på förskolan senast torsdagen den 18/9.

Med vänlig hälsning

Namn och telefonnummer

FÖRÄLDRAMEDGIVANDE

- JA**, jag/vi tillåter att mitt/vårt barn
- NEJ**, jag/vi tillåter INTE att mitt/vårt barn

.....
(Barnets namn)

blir intervjuat och inspelat på band

.....
Datum

.....Tel:.....
(Målsmans underskrift)